

Cigan.

Na maršu, v vojašnici — mračen ko duh,
vsem šalam tuj, vsem besedam gluh;
le v nedeljo je gosli v kantino vzel
in pri tretji čaši nam je zapel.

Dajte mi gosli, da vam zasviram,
da vam cigansko pesem zapojem,
da vam izpojem, kar v srcu je mojem,
da vam zasviram, po čem jaz umiram.

Hrzajo konji zvečer na priponu,
kopljejo zemljo s kopiti, z ušesi
strižejo, strežejo glas, ki po lesi
blodi kot splašena zver ob pogonu.

Daljno ubojstvo li? — Bog ti daj sreče,
brate razbojnik, na temnem križpotji!
Teško življenje to, z vsemi v nasprotji!
Žalostna pot iz dobrane do ječe!

Ali so vinjeni svatje na cesti,
pa jim harmonika poje vreščeča?
Ženinu rasti obilje in sreča,
kakor bo rasel zarod nevesti!

Daljni glasovi — vsi ste enaki.
 Vriski, izgubljeni v gozdne goščave,
 plakate, tožite kakor težave,
 kadar pojo med delom težaki.

Ali pokojno gore pred šatori
 ognji ciganski; mirno razpreda
 se med drugovi tiha beseda,
 kakor šumenje tajno med bori.

Moje ime! In pes moj zacvili,
 konj moj na sredi paše obstane,
 dvignil je glavo — čul bi rad znane
 v mraku korake . . . Lisko moj mili!

Kot blisk se razmreži čez nočni vihar,
 opletel vso družbo je pesmi čar;
 dvanajste kaprol stisnil pest je v zrak
 in jo spustil na mizo: „Cigan, ti si vrag!“

Oton Zupančič.

Barkariolovo hrepenenje.

Dubrovnik, april.

Tih je večer . . . le iz seče slavca spev drhti —
 pridi, draga, jaz te čakam, srce hrepeni.

Tih je večer . . . le valovi vzdihajo, šume —
 pridi, draga, vse že spi, nihče ne ve.

Morje srebra lije luna na ves svet z neba —
 kje si, draga, slišiš li drhteči klic srca?

Pridi, draga, čolnič čaka, da v srebrno noč
 te popeljem, o ljubezni sladki ti pojoč.

Pridi, draga, glej, jaz čakam, srce hrepeni,
 kaj mudiš tako se dolgo, draga, kaj te ni?

Pridi, draga, glej, jaz čakam koprneč, drhteč.
 Pridi! — Ah, saj vem, ne prideš nikdar, nikdar več . . .

Fr. Ks. Meško.

Polikarp.

Spisal Ivan Cankar.

VI.

omaj je odbila polnoč, je potrkalo narahlo na duri. Z vljudnim in veselim obrazom je stopil v sobo Polikarp, sedel je, natočil si je kozarec vina in je pripovedoval:

„Kakšen je bil začetek mojega življenja, ne vem natanko, ampak toliko je gotovo,

da je bil zelo klavrn. Ob tistem trenutku namreč, ko sem se vzdramil ter opazil na svojo žalost, da sem na svetu, sem bil oblečen v cunje, in kdor se mi je približal, me je pozdravil z brco . . . Spominjam se še, kako sem se vzdramil. Tam na velikem travniku je bilo, za vasjo, in fantje, moji tovariši, so bili žogo. Lep dan je bil in tako se je polastila tudi mene čudna želja; premagal sem bojazen — že takrat je bila bojazen v meni — in stopil sem bliže, da bi se igral z njimi. Ugledajo me komaj — vrišč in trušč. „Hej, Polikarp! Polikarp!“ Takoj so bili okoli mene in že sem ležal na tleh. „Udari Polikarpa! Udari!“ Jaz pa nič prosil, še bolelo me ni posebno. Le mislil sem: „Čemu me bijejo? Kaj sem jim storil?“ Takrat sem bil namreč še majhen in neumen. Vstanem naposled, pobegnem preko plota, ves obraz razbit in bulast. Pobegnem, bežim, vse preko travnika, preko polja, daleč stran, tako da nisem več videl vasi. Tam sedem in šele, ko sedim, se začnem ves tresti, tako čudno, kakor da bi me kdo stresal z obema rokama. Jokal pa nisem in sem le zmerom mislil: „Čemu so planili name, kaj sem jim storil?“ Tako sedim in mislim in nenadoma, kakor po božji milosti, me obsenči spoznanje: „Zato so planili nate, ker ti je ime Polikarp!“ In takrat sem zajokal; spoznal sem takrat, da sem izobčen za zmerom. Tako, glejte gospod župnik, sem se vzdramil . . .

Zakaj ste me tako hudo kaznovali za svoj greh? Lepo ste napravili, res: sebi greha sladkost, meni pokoro zanj! Ampak zakaj tako strašno pokoro? Kaj mi niste mogli vžgati pečata na čelo? Dal bi se morda zabrisati, zakriti s klobukom, z nemarno frizuro! Ime se ne da zabrisati, ne zakriti. Veste, kaj mi je prišlo nekoč na

misel? Da bi ga izgubil, vrgel mimogrede v vodo, ali da bi ga prilepil morda celo komu drugemu. Zato sem ga napisal na papir... Ali to se drži človeka kakor senca. Vse sem poskusil, da bi se ga iznebil — brez uspeha. Šel sem nekoč, ne vem kam, in sem došel berača, z eno boso nogo, drugo v cunje zavito. Lačen je bil, pa mu dam poslednjo desetico in ga naprosim, da bi menjal ime z menoj. Ime mu je bilo Jakob — kako blagoglasno, sladko ime! Pa me pogleda postrani, povpraša po imenu; ozrem se v tla, ker me je bilo sram, in mu odgovorim natihoma. Takoj mi vrže desetico pred noge in se okrene od mene z velikim zaničevanjem... Še pes, mislim, da bi me oblajal, če bi mu ponudil kaj takega; in nekateri psi imajo tako lepa imena!...

Mislite morda, da bi se dalo kaj napraviti z značajem, da bi čednosten človek tudi z najbolj neusmiljenim imenom za silo izhajal? O zmota! Vedeli ste v svojem srcu, kaj ste storili! Kako sem si iskreno želel, da bi bil šepav, grbast, kakorkoli spačen! Sladko bi mi bilo življenje! Pope je bil grbec, Byron je šepal... Pa recimo, da bi bilo Byronu ime Polikarp!...

Končano je zdaj, dopolnjena je poslednja štacija, ves kelih je izpraznjen!... Zdi se mi, gospod župnik, da sem bil rojen za liričnega pesnika. Vem, da je to opravilo najnižji klin na lestvici človeške družbe, ampak na lestvici je človek še zmerom. Zdaj pa pomislite, da bi brenkal Polikarp na srebrno liro, da bi Polikarp vzdihoval ob mesečini, da bi sanjale o Polikarpu sladkooke device!... Ampak to je posebna stvar, o devicah namreč...

Čudovito nežni so bili moji čuti in iz te nežnosti se je porodila bojazen. Bal se nisem samo ljudi; sram me je bilo celo in strah, če sem šel mimo živega polja, preko vriskajočega travnika; in klonil sem glavo ter se nisem upal ozreti, kadar me je vodila pot skozi gozd. Tako so pač hodili izobčenci, prodani narodu v zasmeh in zaničevanje... Pa sem ostavil vas, polje in travnike in sam ne vem, kako sem prišel v mesto.

Ob tistem času je bilo, da sem se zaljubil. Dekle ni bilo lepo, Bog varuj! Kozava je bila, nosek je imela nekoliko privihan in tako drobna in nežna je bila, da bi jo spravil brez težave pod suktno. Premagale so me njene oči, zato ker se mi je zdelo, da gleda iz njih mnogo blagosti in usmiljenja. Čudni so bili tisti dnevi, polni strahu in upanja, in vendar so bili najlepši dnevi mojega življenja. Ah, kako hitro so minili!... Rada me je imela in sladko se je nasmejala, kadar sem jo nagovoril. „Pa zakaj,“ me je vprašala,

„zakaj mi ne poveš svojega imena? Saj ne vem, kako bi te klicala!“ — „No, zgodi se,“ pomislim, „kakor je božja volja!“ — Srce pa se mi je stiskalo zmerom bolj in v grlu me je dušilo, tako da nisem mogel izpregovoriti. „Ali bi se zlagal?“ mi je šinilo mahoma v glavo. „Pa čemu bi lagal, naposled pride itak na dan in sramota bi bila dvojnja!“ . . . Tako sem se namenil, da ji povem resnico. Govoril sem prav potihoma, šepetaje, ker sem v svoji neumnosti mislil, da na tak način vsaj nekoliko zabrišem, ublažim sramoto. „Glej, ne bodi huda, zgodila se mi je nesreča ob rojstvu. Pri nas namreč, v tistem kraju, kjer sem se rodil“ — tako sem jo sleparil! — „v tistem kraju imajo ljudje čudno navado, da krstijo otroke na imena malo znanih svetnikov. To pa zategadelj, da bi tisti patroni, ki drugače nimajo veliko opravila, malo bolj skrbeli in se brigali za svoje varovance. Meni, na priliko, meni je ime Polikarp . . .“ Poslušala je, videla je mojo veliko zadrego, nato ni govorila več besede vso pot in tudi jaz sem molčal. Črez tri dni sem jo srečal, ko je šla s čokatim človekom, ki jo je objemal okoli pasu. Še ozrla se ni name . . .

Nato je šlo z mano še celo navzdol. Spoznal sem, da bi bil brezkoristen vsak napor; zato se nisem upiral več in edina moja skrb je bila, da bi se kolikor mogoče ognil zaničevanju. Tudi to je bilo težko! Plah in neroden, kakor sem bil, sem se neprestano zadeval s komolcem ob poštene ljudi, tudi tam, kjer bi čisto nič ne bilo treba. Nerodnost je izvirala iz plahosti, kakor plahost iz tenkočutnosti. Prepričan sem: če bi romal po puščavi in en sam človek še poleg mene, gotovo bi se zadel obenj, čisto gotovo bi se sprl ž njim. To se pravi, dobil bi brco od njega. Zdaj je konec teh reči, zdaj se smejem, kakor se reže veselo vsi mrtveci; že vedo zakaj . . . Takrat pa mi ni bilo do smeha in brez sramu lahko povem, da sem jokal včasih kakor ženska.

Pa ne mislite, da sem jokal zaradi udarcev! Ko sem bil še doma, v svoji ljubeznivi rojstni vasi in so me preganjali od kmeta do kmeta, je bilo moje telo vse marogasto; nisem se zmenil veliko, dasi je včasih skelelo, če sem se obrnil na postelji. Ne udarec — beseda je glavno, pogled! „Na, Polikarp, pankrt!“ To je bilo, dragi gospod župnik! Držalo se me je nekaj, prilepljeno je bilo name kakor krpa in zaradi tiste krpe vsa nadloga na svetu! . . . Nekega dne zapazim, da stojim na cesti ves razcapan; napol bos, neobrit in nepočesan in lačen. „No,“ si mislim, „če si že na cesti, pa hajd!“ In sem se napotil in sem romal do konca. Najprej brez posebnega

namena, največ zategadelj, da bi se izognil ljudem. Zgodilo se je včasih, da so me pobrali na cesti ter me pripravili za par dni, pozneje celo za par tednov. Ustavi me orožnik, povpraša me po imenu. „Polikarp!“ — „Ah, glejte, Polikarp!“ in mi položi težko roko na ramo. „Kaj ne bi malo z mano, Polikarp?“ — V zaporih sem se seznanil z različnimi ljudmi, z vagabundi in tatovi. Komaj sem jim povedal svoje ime, so se me zaničevaje in osorno ogibali, včasih pa so me korenito pretepli. Bog vedi, hudodelci so bili in malopridneži, pa bi bil od srca vesel in hvaležen, da bi me bili pozdravili prijazno, sprejeli me v svojo sredo . . .

Romal sem, romal, in polagoma se je porajala v mojem srcu lepa misel. „Odkod vse zlo?“ sem premišljeval. „Kdo je tisti, ki mi je bil prilepil umazano krpo na hrbet? Če bi ga poiskal?“ In ko je dozorela misel v mojem srcu, sem se napotil proti ravnemu cilju. O, dolga je bila pot, gospod župnik, dolga in polna težav! Omagoval sem že včasih, bilo mi je že pri srcu, da bi legel kam in počakal smrti. Toda čudovita moč je v človeku, ki ima pred sabo tako krasen cilj. Čudovita moč in bister razum. „Mati,“ sem si mislil, „ubogo dekle, me ni kaznovalo; umrla je ubožica, od same žalosti morda. Tudi oče me ni kaznoval, klatil se je ob tistem času bogvekod . . .“ Tedaj pa se mi je nenadoma zasvetilo, kakor božje razodetje je prišlo v mojo dušo in videl sem vso preteklost, kakor v knjigi napisano. „No, poiščem torej tistega kujona, pobaram ga, kako in kaj!“ . . . Tako se namenim ter se napravim; lepi jesenski dnevi so bili takrat in prijetna je bila pot. Na črevljih ni bilo več podplatov, suktno sem izgubljal kosoma, brada mi je rasla. In vendar mi je bila pot tako lahka in veselo sem žvižgal. Zakaj imeniten je bil moj cilj . . .

Ob vsej radosti pa sem bil pozabil popolnoma, da sem lačen in žejen; tako sem bil navajen teh nadlog. Že se je mračilo, ko ugledam vas tam daleč pod hribom. „Da bi le do tja še prišel; usmili se, Bog!“ Noge so mi namreč že zelo omahovale in vsakih deset korakov sem sedel na kanton. Trepalnice so mi lezle, truden sem bil in bal sem se, da zadremujem ob cesti. Tako sem se le opotekal dalje in ženska, ki me je srečala, se je razjezila nad menoj: „Pijanec! Klada! Bos je in raztrgan, pa se napije po nečloveško!“ Debela starka je bila; šla je dalje, v naročju pa je imela otroka, novokrščenega, z belim prtom pogrnjenega . . . Komaj pol ure je bilo morda do vasi, jaz pa sem romal dolge ure, do svete polnoči. Zanašale so me pijane noge iz jarka v jarek, pa sem se le zmerom izkobacal. Dobro je še bilo, da je

pihal rahel veter — tako me je gnal po cesti, kakor kos papirja, na to stran, na ono stran, ostavil me je nekaj časa na tleh ter me je spet vzdignil . . . Naposled pa sem le prišel; sam angel varuh me je vodil za roko po pravi poti. Prišel sem in sem odprl duri in sem bil vaš gost, gospod župnik . . .“

Tako je pripovedoval Polikarp. Nekoliko utrudila ga je dolga zgodba, obrisal si je z robcem čelo in lica ter si oplaknil usta z dolgim požirkom.

„Zdaj se vam gotovo že nekaj zdi, kakšno imenitno opravilo me je bilo spravilo na tako težavno pot. Ni vam treba prebledeti, gospod župnik, nič hudega ni bilo! Kaj bi vam mogel vzeti? Malo ur vam je še prisojenih, čemu bi vam jih kratil? Ne, vzeti vam ne morem ničesar, pač pa vam lahko dam nekaj dragocenega. Nekaj dragocenega, gospod župnik, sem vam bil prinesel s sabo od svojega dolgega romanja . . .“

Mirno je sedel župnik, preslišal ni besede, toda ni se zganil, ni trenil z očesom. Ko je umolknil Polikarp, je nagnil župnik glavo in je zavzdihnil iz dna duše.

„Zgodi se po božji zapovedi!“

Polikarp pa se je nasmehnil neusmiljeno.

„Gospod župnik, svoje ime sem vam prinesel. Sami ste mi ga bili dali, vzemite ga! Čisto nepokvarjeno je še, prav nič obrabljeno, nič umazano . . .“

Župnik je sklenil roke kakor v molitev.

„Milost!“

„Eh, kaj!“ se je zasmel Polikarp. „Saj je čisto pošteno ime, čisto krščansko ime in Polikarp je bil velik svetnik! . . . Saj ga imate še v brevirju, v brevir ste ga bili vteknili! Le pogledjte, preberite, kako lepo se glasi!“

Župnik je izvlekel iz suknje brevir in v brevirju je bil listek. Vzel ga je narahlo v roko, samo s palcem in kazalcem, ter ga je ponudil preko mize Polikarpu.

„Zares, jako lepo ime je! Glej, toliko časa si ga nosil, zakaj pa se ga zdaj braniš? Saj ti je čisto vseeno! Polikarp ali Franc — kaj je ime? Ná, pa pojdi v miru!“

Polikarp je vzdignil obedve roki ter se je daleč odmaknil.

„O, gospod župnik, o, kako ste ljubeznivi! Le obdržite ime! Vam ga izročam, hranite ga in ga čuvajte! . . . Kaj pravite? Lepa krpa — poda se, takole na hrbtu pilepljena!“

In se je smejal hudobno.

„O, da bi vedeli, gospod župnik, kako lahko mi je zdaj pri srcu! In vendar je žalostno, če je vesel človek šele po smrti! Kaj bi dal, da sem doživel le eno samo lepo uro, vsaj minuto! Zakaj ta posmrtna radost je kakor drevo brez sence, kakor pesem brez zvokov, kakor, recimo, človek brez imena . . . No, boljše tako nego nikakor!“

Poslednji up se je vzdignil v srcu župnikovem.

„Ampak glej, kako pa boš zdaj brez imena? Kaj te ne bo nič sram? Vsi drugi, ki leže tam, imajo imena, lepa poštena imena — ti pa kakor nevernik! . . .“

Premeteno se je nasmehnil Polikarp.

„Ali mislite, da sem bil tako neroden? Poglejte no malo, gospod župnik, ozrite se — kje pa je vaše ime?“

Silno se je prestrašil župnik. Poskočil je, ves se je tresel in noge so se mu opletale. Listal je najprej po brevirju, nato je pretipal suknjo, telovnik, preiskal je vso sobo in pogledal je tudi v krstni list — imena ni bilo . . . Vzdignil je roke, prijel se je za glavo in je zajokal naglas.

„Ukradel si mi ime, vrni ga!“

Polikarp se je smejal krohotoma.

„Kaj? Ali nimate imena? Saj sem vam ga bil prinesel — lepo, blagozvočno, še čisto neobrabljeno ime! Tu leži, na mizi!“

Župnika je minila vsa bojazen; udaril je s pestjo po mizi in je kričal.

„Ime daj sem! Moje staro, pošteno ime! Ali te ni sram, da kradeš še po smrti? Daj sem!“

Ne jok, ne srd ni ganil Polikarpa. Vstal je izza mize, privihal si je ovratnik, ker je bilo hladno zunaj in se je odpravljal.

„Kaj? Šel bi zdaj?“ je kričal župnik. „Tako ne pojdeš! Ime mi vrni, drugače ne pojdeš!“

Videl je škodoželjni, brezčutni Polikarpov obraz. Spoznal je, da izgrda ne opravi ničesar, in zato je govoril tiše, prosil je.

„Nikoli ti nisem nič hudega storil, nikoli te nisem žalil! Glej, usmili se starca, ki stoji že ob grobu! Zakaj bi mi zagrenil te maloštevilne zadnje ure? Če hočeš, postavim ti spomenik na grob, lep spomenik od marmorja; tudi rož ti nasadim na gomilo in ograjo napravim okoli . . . Daj, vrni mi ime!“

Polikarp je stal ob durih in ni izpregovoril besede; miren in hladen je bil njegov obraz. Župnik se je približal z omahujočimi koraki, sklenil je roke in je pokleknil.

„Daj, vrni mi ime!“

Zapihal je lahen veter, brez šuma so se duri odprle in zaprle. Trudoma je vstal župnik, opotekel se je k mizi.

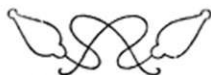
„Kakor je tvoja volja, o Gospod!“

Težko sopeč in z velikim naporom si je slekel suknjo; nato je poiskal šivanko in nit in si je prišil na suknjo listek. Roka se mu je tresla, solze so padale na suknjo. Naposled je bil listek prišit, prav na hrbtu, umazani krpi podoben.

„Hudo si me kaznoval, o Bog, toda veliki so moji grehi in sodba je tvoja!“

Oblekel je suknjo, pokleknil je in je prečul vso noč v solzah in v molitvi.

(Konec prihodnjič.)

Vsi so mimo mene šli . . .

Vsi so mimo mene šli,
ko sem bil sam na življenja poti;
prišle so bolečine nasproti
in so močile moje oči.

A vsi so mimo mene šli,
prijatelji in farizeji,
in bil sem ko berač ob meji,
ki čaka zastonj pomoči.

Le ti si postala pred menoj
in si mi belo roko dala,
in z belo rokó si iz srca pregnala
ves strah in ves nepokoj.

Pozdravljena — upanje mojih dni!
Pozdravljena in češčena!
Vsa moja ljubezen, iz tebe rojena,
naj tvoje ime časti!

A. Gradnik.

Milivoj Šrepel.

Spisal M. Murko.

(Dalje.)

arsikdo si bržkone že misli: kje so pa strogo znanstveni spisi tega slavljenege učenjaka, posebno razprave iz njegove službene stroke? Tu je Šrepel sin svojega časa in svojega naroda. Opazujemo že pri Čehih in Poljakih, da njih akademije in drugi znanstveni zavodi gojijo spočetka vsako znanost v prvi vrsti z ozirom na njih domovino; tem bolj je to razumljivo pri južnih Slovanih. Šrepel je sledil vestno za filologijo in lingvistiko, ki sta se njega tikali; to pričajo vsi njegovi spisi, vendar je pisal o tem le malo, pokazal pa tudi tukaj svoje široko obzorje. V članku „Iz latinskoga jezikoslovja“ (v programu zagrebške gimnazije za l. 1888.) je prvi Hrvat seznanil z rezultati „novogramatične šole“ ter je v njenem duhu napisal dve razpravi: „Analogija u sintaksi gramatičnih padeža latinskoga i hrvatskoga jezika“¹⁾ in „O postanju latinskoga b-imperfekta i b-futura.“²⁾ V razpravi „O najstarijoj lirskoj poeziji latinskoj s komparativnoga gledišta“³⁾ je branil stare Rimljane proti Mommsenu, češ, da so tudi oni imeli narodno pesništvo (ostanki so pesmi arvalskih bratov in salijev).

Svoje veliko znanje klasične filologije pa je porabil Šrepel v korist znanosti in v slavo hrvaškega naroda v svojih razpravah o hrvaških latinistih, na katere ga je posebno opozoril Rački, v čigar duhu je Šrepel sploh deloval. Vsi kraji na Jadranskem morju od Istre do Kotora so bili v najtesnejši dotiki z Italijo; udeleževali so se torej njenega duševnega napredka in so se rano seznanili z njenim humanizmom in preporodom, ki sta rodila slavno dalmatinsko-dubrovniško književnost; dajali pa so tudi sami Italiji imenitne učenjake, pisatelje, pesnike, slikarje in arhitekta. Med temi so bili možje svetovnega glasu, katerih latinska dela so bila razširjena po celi Evropi v izvornikih ali pa v prestavah na razne jezike. Navzlic takratnemu kozmopolitizmu

¹⁾ „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“, knj. CII. Zagreb, 1890.

²⁾ Tam, knj. CIII. (1891).

³⁾ Tam, knj. CIII (1891).

so se ti pisatelji radi spominjali svoje „slovinske“ ali „ilirske“ domovine ali pa so sami pisali tudi hrvaški, kakor italijanski humanisti tudi laški. Najboljši primer nam je sam Marko Marulić, ki se imenuje „oče hrvaškega pesništva“ zaradi svoje velike epične pesmi „Judita“ (pisana leta 1501., prvokrat tiskana leta 1521.), dasi je bilo umetniških pesnikov na Jadranskem morju gotovo že pred njim. Dobro je opazil Šrepel, da je Marulić bil „l' uomo universale“, pravi sin renaissance, ki se je bavil z znanostjo in raznimi umetnostmi. Njegova književna delavnost je nenavadno velika in raznolična, kajti napisal je mnogo del bogoslovskih, filozofskih, historiških, starinskih in pesniških na latinskem jeziku, poleg hrvaških pesmi in razprav. Največjo slavo je dosegel v Evropi po svojem bogoslovsko-filozofskem delu „De institutione bene beateque vivendi“, pravi enciklopediji vseh moralnih znanosti, ki je bila prvokrat tiskana leta 1511., potem še devetkrat in prestavljena na nemški, francoski, laški, španjolski in češki jezik.

Za zgodovino duševnega razvitka in karakteristiko hrvaških pisateljev so torej tudi njih latinska dela jako važna; hrvaška (in srbska) književna zgodovina pa ne sme zanemarjati tudi čistih latinistov, posebno takih ne, ki so doma delovali, saj so ustvarjali ono kulturo, ki je podlaga pisani in ustni književnosti. Krasno hrvaško-srbsko narodno pesništvo se namreč ne da misliti brez vsake zveze z romanskim svetom. Slovani so lahko kakor drugi narodi tudi ponosni na svoje humaniste. Kaj bi bila n. pr. nemška književnost brez latinistov XVI. stoletja? Pri nas se je mnogo grešilo in se še greši, da se zanimamo samo za spise v narodnem jeziku, ki so po vsebini večkrat popolnoma neznatni, zanemarjamo pa velika latinska, nemška in laška dela, ki so bila za svojo dobo merodajna. Šrepel ni bil tako tesnosrčen. Marljivo je zbiral gradivo za hrvaški latinizem, ki je preživel XV. in XVI. stoletje, kajti posebno v XVIII. stoletju nahajamo v Dubrovniku velik krog imenitnih latinistov. Zanimal pa je tudi svoje učence za enako delo, rekoč: pustimo nemškim in drugim filologom, ki imajo dovolj delavnih moči, razna drobnostna vprašanja iz klasične filologije in držimo se svojega premalo znanega latinizma. Bil je prepričan, „da bi hrvatski rodoljubi s radošću dočekali i knjigu, u kojoj bi bila kao za ogled prevedena glavniija djela naših latinista“. Temu še lahko dodam, da bi učeno delo o hrvaškem latinizmu neizmerno dobro došlo svetovni znanosti in služilo Hrvatom na čast. Upam, da bodo hrvaški učenjaški krogi nadaljevali od Šrepla začeto delo; ob

svojem času se bo akademija morala lotiti tudi zbornika „Scriptores latini Slavorum meridionalium“, kakršnega je imel Šrepel na misli.

Izmed mnogih latinistov nam je Šrepel sam opisal iz vsake dobe nekaj posebno važnih. Humanist Šižgorić¹⁾ je poleg drugih mož že v XV. stoletju presadil humanizem na hrvaška tla v Šibeniku. Ta latinski pesnik nam predstavlja lepo slogo patriotizma in spoštovanja klasične starine; v svoji razpravi „De situ Illyriae et civitate Sibenici“²⁾ se navdušuje za hrvaške narodne pregovore, pesmi, plese in običaje; pregovore je celo prestavil v latinski jezik, kakor na koncu XVIII. stoletja Ferić, ali na žalost se nam niso ohranili. Ivan Bolica Kotoranin³⁾ je eden izmed slavni pesnikov iz Boko Kotorske, ki so živeli v krasnih dneh Medicejev in papeža Leona; njegove „ilirke muze“ so, sledeč za Vergilijem, opevale veličanstveno Boko Kotorsko. Junij Resti⁴⁾ je bil v kolu dubrovniških latinistov XVIII. stoletja imeniten posebno kot satirik, ki je spajal Horacijevo prijetno šalo z Juvenalovo resnobo; v dobi francoskih enciklopedistov sta mu bila ljubša Angleža Addison in Sterne nego francoski satiriki. Stay⁵⁾ se je meril z Lukrecijem, ko je spesnil Kartezijevo in Newtonovo filozofijo.

Učenjak Patricij⁶⁾ je v sredini XVI. stoletja v latinskih in laških delih pisal o književni zgodovini grški in latinski ter se je posebno proslavil s svojo poetiko, kajti v času, ko je bil Aristotel na vrhuncu svoje slave, se je oslanjal tudi na Platona ter se držal induktivne metode, s katero je v marsičem dobro pobijal slavljeno Scaligerovo poetiko in se približal resnicam, ki jih uči šele najnovejša doba. Hrvat Fortunij⁷⁾ (Srića, Sričić? Latinisti so svoja imena prikrajali ali prestavljali na latinski jezik) je napisal prvo gramatiko laškega jezika, kakor Jan Panonij, Hrvat iz Kešinec v Slavoniji, prvo madžarsko; to nam pojasnjuje, zakaj je Šrepel dolgo zbiral gradivo tudi o tem slavnem latinistu. Dobro pa je ocenil tudi prvo hrvaško gramatiko jezuita Bartola Kašiča⁸⁾ (sam se je pisal Cassius!), mlajšo (1604) in tudi boljšo od naše Bohoričeve (1584); zanimivo je, kako

¹⁾ Rad jugosl. akad. knj. 138. (Zagreb, 1899).

²⁾ Šrepel jo je objavil v „Gragji za povjest književnosti hrvatske“, knj. II. 1–12.

³⁾ Rad knj. CXVIII. (1894).

⁴⁾ O latinskoj poeziji Junija Restija, Rad knj. CXIV. (1893).

⁵⁾ Stay prema Lukreciju, Rad knj. CXXIV. (1895).

⁶⁾ O Patricijevoj poetici, Rad knj. CVIII. (1892).

⁷⁾ Hrvat, prvi gramatik talijanskoga jezika, Rad knj. 140. (1899).

⁸⁾ Latinski izvor i ocjena Kašičeve gramatike, Rad knj. CII. (1890).

je tudi ta plodoviti hrvaški pisatelj z otoka Krka iskal po primeru Dalmatincev najlepši jezik — v Bosni.

O latinskem in hrvaškem pisatelju in pesniku M. Maruliću je napisal Šrepel¹⁾ najlepšo in najbolj temeljito karakteristiko. Pokazal in dokazal je, da je Marulić tičal v dobi renaissance še v drugi polovici srednjega veka, v meniškem sholasticizmu, kateremu se je pa upiral kot mistik. Misticizem nahajamo sicer pred njim tudi drugod kot protitežje suhoparni sholastici, ali zanimivo je, da tudi v Dalmaciji že takrat Slovan ni mogel dlake cepiti ter je iskal sreče v človeškem srcu. To mišljenje in čuvstvovanje je delalo njegove spise, ki so polni krščanske moralne tendencije, povsod prijetne tudi v dobi humanizma. Da je pa Marulić v svojih hrvaških pesmih posnemal tudi rimske pesnike, posebno Vergilija in Ovidija, pri tem pa že tudi italijanski marinizem z njegovimi antitezami in igrami z besedami, nam je tudi Šrepel pojasnil.

Dubrovniška književnost se je večkrat samo slepo občudovala. Šrepel je naglašal, da je tudi njo treba primerjati s klasično in italijansko. Lepa je njegova razprava²⁾, v kateri je dokazal, da „Skup“ dubrovniškega pesnika Marina Držića (igral se je prvič leta 1555.) po absolutni vrednosti ne dosega Plautove „Aulularije“, ali da dostojno tekmuje z Gellijevo komedijo „La Sporta“, ki ji niti ni služila za vzor, kakor je Šrepel po krivem mislil. To je vsekakor na čast slovanskemu jugu, da ima po Italiji v celi Evropi prvo predelano — po Jagičevi sodbi izmed najboljših v šestnajstem stoletju. — Plautovo komedijo. Tudi za Gundulićev duhovni ep³⁾ „Suze sina razmetnoga“ (prilika ob izgubljenem sinu), ki se je v našem času poleg drame „Dubravka“ in slavnega epa „Osman“ najbolj prikupil hrvaškemu narodu, je našel Šrepel laški vzorec pri pesniku Luigi Tansillo (Le la grimedi San Pietro) in mislil tudi na Tassovo delo „Le sette giornate“. Pesniška vrednost kakega dela se seveda s tem ne pomanjšuje, če se pokaže, v kakem ozračju je nastalo, „jer bi bila prava nesreća, kad bi se naša književnost, pa i u opće umjetnost ogradila kineskim zidom za obranu od tugje kulture. Da nije Dubrovnik stajao u tijesnom dodiru s naprednom Italijom, bismo li dočekali „Osmana“? Zašto se u to doba ne javljaju druge hrvatske strane na takov način u književnosti?“⁴⁾ Tako

¹⁾ O Maruliću. O 400-godišnjici Marulićeve „Judite“. Rad knj. 146. (1901).

²⁾ „Skup“ Marina Držića prema Plautovoj „Aululariji“. Rad knj. XCIX. (1890)

³⁾ O Gundulićevim suzam sina razmetnoga. Rad knj. CXXVII. (1896).

⁴⁾ Tam, str. 22.

je še v isti razpravi pojasnil, da kažeta Gundulićeve manjši pesmi „U smrt Marije Kalandrice“ in „Ferdinandu II. knezu Toskanskomu“ veliko duševno sorodnost z liriko Torquata Tassa in da je „Ljubovnik sramežljiv“ samo prevod pesmi „L' Amante timido“ bolonjskega pesnika G. Pretija.

Lep kos hrvaške književne zgodovine predstavlja Šreplova razprava „Sigetski junak u povjesti hrvatskoga pjesništva“¹⁾, v kateri je pokazal, kako opevajo Nikolo Zrinjskega stara narodna pesem, kako v XVI. stoletju Zdran Karnarutić, v XVII. Peter Zrinjski in Minčetić, proti koncu XVII. stoletja Vitezović, v XVIII. Kačić, v XIX. Marjanović, Trnski, Vežić, Preradović, Dežman, Badalić, Ban, Dragošić, Štafić, vsakdo v duhu svojega časa in po svoji individualnosti. Podobna je razprava „Puškin i hrvatska književnost“.²⁾ Najprej je pokazal, kako je Puškin posnel in prestavil nekatere prave srbsko-hrvaške narodne pesmi in še več mistifikacij Prospera Mériméeja. Važnejši je drugi del, ki govori o poznavanju in prestavah Puškinovih del pri Hrvatih. Pod naslovom „A. S. Puškin v chorvatskoj literaturê“ je ta oddelek, nekoliko predelan in razširjen, izšel tudi v ruskem jeziku v Jagičevi prikupljivi prestavi.³⁾

Srbskemu filologu Peri Gjorgjeviću, ki je bil Šreplu podoben po svoji raznovrstni delavnosti, po svoji ljubeznivosti in skromnosti, po svoji bolehnosti in rani smrti,⁴⁾ ni mogel nikdo napisati nekrologa⁵⁾ s takim čuvstvom. Za oba veljajo njegove besede, „da nije bio tek vrstan stručnjak filolog, nego da je bio takogjer vrijedan rabotnik na općoj njivi narodne prosvjete, a kod današnjih kulturnih prilika, koje nahodimo i u Hrvata i u Srba, time se samo povećava njegova zasluga i slava. Takovih nam radiša upravo i treba kao ozeblu sunca“.

Šrepel pa je spoznal tudi, da je potrebno izdajati gradivo za zgodovino hrvaške književnosti. „Na ponuku svoga člana g. Vatroslava Jagića“ je osnovala „Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti“ po Šreplovem načrtu novo, času primerno publikacijo „Gragja za povjest književnosti hrvatske“, kateri je bil sam tudi prvi urednik. Od leta 1897.—1901. je redno izhajala vsako drugo leto po ena knjiga,

¹⁾ Rad knj. 148. (1902).

²⁾ Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 13. zvezak (u Zagrebu 1899), stran 118.—140.

³⁾ I. V. Jagić, A. C. Пушкинъ въ южно-славянскихъ литературахъ. Сборникъ Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской академіи наукъ, Т. XLX. Санктпетербургъ, 1901.

⁴⁾ Glej „Ljublj. Zvon“ 1903, stran 126.—127.

⁵⁾ Ljetopis jugosl. akad. za god. 1902, 17. svezak (1903), stran 159—164.

ali četrta, ki jo je poleg njega uredil A. Musić, je izšla šele tega leta, ker akademija nima dovolj sredstev¹⁾ za stara izdanja in dve novi (drugo, tudi potrebno je „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“), nekoliko je bila kriva tudi Šreplova bolezen; vendar je še dan pred smrtjo diktiral uvod v Marulićevo Davidijado. „Gragji“ je udaril Šrepel popolnoma pečat svojega duha in večinoma jo je tudi sam zalagal, II. knjiga prinaša celo samo od njega zbrano gradivo. Nič se mu ni zdelo malenkostno, kar more biti važno za zgodovino hrvaške književnosti in kulture, kajti razvitek raznih znanosti mu je ponujal dokaze, da se danes največji in najznamenitejši pojavi izvajajo iz mnogoštevilnih drobnih vzrokov. Zato se je trudil, da se pisma in drugi spomini po imenitnejših možeh ne izgube, ter je z „Gragjo“ naravnost hotel delati tudi propagando za njih zbiranje v akademijem arhivu, da se rešijo za znanost in objavijo v poznejših letih. V prvi vrsti je mislil na gradivo iz ilirske dobe, ali pokazalo se je, da še ni čas za to, da bi se vsa pisma do l. 1860. objavljala, večkrat pa še tudi poznejša onih pisateljev, ki so preživeli to letnico. Tako je moral Šrepel seči bolj, nego je želel, po poeziji in prozi starejših časov novega veka, odkar se knjige tiskajo (za starejše gradivo so akademijne „Starine“). Lahko rečem, da to ni bilo na škodo znanstveni publikaciji, kakršna se spodobi za akademijo.

(Konec prihodnjič.)

Pred madono . . .

Kapelica mala . . .

Pred belo kapelo
pogleknila deva je zala.

Pobožno tam moli —
Tako ni nikoli
ne ljubila, ne verovala:

„O blaženi hipi,
ko v tesnem objemu
se čujejo srčni utripi!“

„Darujem vse — njemu!
Njegova, njegova
ostanem do hladnega groba!“

In sluša Madona
na zlatem prestoli
molitev, prisego dekleta.

Trepeče ji lilija v roki . . .
In krona iz rož
se v trnje ji spleta! —

M. P. Nataša.

¹⁾ Ves letni račun Jugoslavenske akademije ne dosega vsote 40.000 kron, ki jih češki akademiji v Pragi in poljski v Krakovu daja redno na leto samo država, s katero se pa še merita češka in gališka kraljevina; hrvaška vlada pa akademiji, ki dela čast Hrvatom pred svetom, ne daje nobene podpore. Komentarja ni treba!

Snov za novelo.

Spisal dr. Ivo Šorli.

(Dalje.)

2.

rugi dan popoldne jo je čakal, kakor sta se bila dogovorila, ob vhodu v senčnat drevo, ki se je vil daleč doli ob morju. Prišla je vsa vesela in pomladanska in presrčno se je oklenila njegove roke. Srečavala sta sprva precej ljudi, a bolj ko sta se oddaljevala od mesta, bolj je bilo samotno.

Vsakotoliko se je ustavila in se ni mogla nagledati zlate gladine. Oči so ji bile sanjave in mehke, obrazek rožnato zardel, in njemu se je zdelo, da še ni videl bolj dražestnega bitja na svetu.

Prišla sta do ovinka, ko se je pot obrnila za brdo in je izginilo mesto za njima. Morje se je popolnoma odprlo in oči mu niso več videle ne konca ne kraja. Sedaj je obstala in se naslonila na visoko skalo za seboj. Prijela ga je za obe roki in mu pogledala v obraz.

„In zdaj mi povej odkrito, ali ti ugajam?“ se je nasmehljala.

„Ah!“ je vzkliknil tiho in iz vse duše in strmel zadivljen v njo. O, saj danes je bila vsa drugačna, je bila res Helena njegovih sanj in nič več ni vedel, kako je bil sinoči tako čudno potr.

Zasmejala se je in mu vrgla polni, mehki roki okrog vratu, potem pa se mu je prepustila z zaprtimi očmi, da je stiskal svoja trepetajoča ustna na njena, dokler se ji niso prsi vzbočile in zakipele, da se mu je zmaknila in potegnila z dolgim vzdihom svežega zraka vase.

„Poljubi so že pravi!“ mu je prikimala smehljaje, „a sicer sem se te mislila drugačnega.“

„Kakšnega?“ je vprašal negotovo.

„Tako . . . Ne tako resnega!“ je dostavila hitro.

Povesil je glavo. Zavedal se je, da je njegov obraz nenavadno hladen, često temen, oči ponosne in le skrivoma iskajoče in da so ga imeli ljudje za mrzlega, do ošabnosti nedostopnega. In čim bolj ga je odbijala površna kričeča živahnost teh južnih ljudi, tem bolj

je brzdal vsak svoj pogled, vsako svojo kretnjo, ubil že v prsih vsako svojo besedo, da mu je prišla čimbolj ledena iz ust. In tem bolj se je veselil svoje krute volje, ki je slednjičs kovala okrog ognja v njegovih prsih oklep iz samega mrzlo se blestečega jekla. Toda tu pri tej ženski, prvi po tolikih letih, je sam pustil, da se je raztopil oklep pod božajočo toploto njenih oči, odprl ji je sam nepremagan celo svojo plamenečo dušo; zato ga je napolnila z bolešno trpkostjo slutnja, da tega ni spoznala, da ni spoznala najboljšega v njem: jeklenega oklepa in ognja za njim, da bi ji morda bolj ugajala bedasta živahnost kakega bajaca nego njegova tiha, a globoka in žgoča strast.

„Ali naj skačem čez te skale?“ je vprašal temno.

„Ah ne!“ se je zasmejala in se mu laskajoče privila. „Ne gledaj tako temno — bojim se te!“ je vzkliknila s plašnimi očmi.

Zdaj se je spominjal, da so mu te njene plašne oči ugajale in da se je ničemurno zadovoljno nasmehnil in jo pomirjevalno poljubil, češ: nikar se me ne boj, saj sem le videti tako strašen . . . „Fej! kako sem bil smešen!“ je zamrmral temno.

In spominjal se je še več takih in drugačnih prizorov, ki so se silili bolj in bolj drzno pred njega in ki so mu bili bolj ali manj vsi tako mučni . . . Tisto njeno vedenje, ko sta bila nekega večera v šantanu! On sploh ni bil za to, da gresta v tak lokal, ki ni bil ravno primeren za mlade dame, a ona je trdila, da jo kot tujko mora zanimati tudi kaj takega. In sploh, kaj da jo brigajo ljudje! Sedla je na posebno očiten prostor in ploskala vsaki neslanosti, čim bolj jo je rotil, naj bo vsaj mirna. Pogledala ga je začudeno, potem pa se je naenkrat obrnila proti odru in ploskala dalje. „Eh, kaj neslanost! Meni za nocoj pa ravno to ugaja!“ je vzkliknila trmasto.

In zdaj je opazila, da ima ta posebno lepe oči, drugi posebno lepe zobe, tretji posebno lepe brke, in videl je, da ji dobro de, ako se ozirajo za njo.

Nervozno se je zganil in stresel z glavo, da bi se rešil teh spominov. „Saj vem, da ni nič hudega vse to in da so tiste tihe Jerice stokrat slabše, toda kaj se potem dela v svojih spisih in pismih, kakor da je ne veseli nič več na tem puhlem, bedastem svetu!“

Planil je s sedeža in premeril z naglimi koraki parkrat svojo sobo.

Ne, res, saj ji ne more ničesar očitati! Saj ni slep, da bi ne videl, kak lep značaj ima to dekle, koliko uma in koliko duha in koliko zdravega, krepkega srca, toda — — —

„Eh, neumnosti! Kaj hočem pravzaprav?“ se je vprašal srdito in sedel zopet na svoj prostor.

Pomočil je zopet pero, ki ga je držal že toliko časa v roki in ki se je morda že desetkrat posušilo, ne da je zapisal le eno besedico. Zdaj pa je odločno potegnil in pero je zdrselo čez papir.

Toda vse zaman. To je bil že tretji list njej, odkar je bila odšla, a še se mu ni hotelo posrečiti, da bi spisal celo pismo mirno in poln sladkih sanj kakor v prejšnjih časih. Zdelo se mu je, da se je nabralo v njegovem srcu nekaj zlobnega, strupenega, kar mora iztrebiti in pometati ven, predno bo mogel govoriti ž njo zopet kakor nekdanj. Kamor je posegel v svojo dušo, povsod se je zadel ob trn, ki se mu je obesil hlastno za roko, kakor da ga je že čakal. In zato so bila vsa ta pisma tu polna strahotnega zadivljenja in kipečega jecljanja, tam polna suhoparnega karanja in jedva za silo skritega boleznega dvomljenja o njej in njeni ljubezni in celo o njenem značaju.

V vseh njenih odgovorih je videl njen začuden pogled iz šantana, tako resnično začuden, da je postal vselej iznova zbeگان. „Človek božji, kaj pa hočeš pravzaprav?“ ga je vprašala v zadnjem pismu. „Jaz te ne umem več. Ali je ta sitni godrnjač, ki dene vsako mojo besedo predse in bulji v njo z nekim filistrskim drobnogledom, če pač ne lazi kak bakterij po njej, res moj prejšnji poet? Dragi moj, če dobim še kak tak list od tebe, ti pa res priporočim, da si vzemi kako skrbno vzgojeno Gretko, ki zna pripravljati dobre cmoke.“ Sram ga je bilo, a zdelo se mu je vendar, da ima on prav. „Noče me umeti!“ je zmajal z glavo. „Bog me varuj Gretke, a slednjič veljajo tudi za Heleno, Rasto gotove meje. Hm... gotove meje!... Ali jih je res prekoračila? Ali je naredila le kaj napačnega? . . .“

Stresel je zopet z glavo in se ozrl na njen list pred seboj. „Ne bodi vendar tako čuden! Glej, Pavel, saj ne zaslužim, da me karaš — — —“ Kakor da strme njene oči vanj tako vdane in dobre in čiste . . . Pretrgal je jezno vse, kar je bil že spisal in pričel iznova . . . In oprezno je segal po cvetje v svojo dušo in previdno se je izogibal trnju, a tuintam se je pokazala vendar majhna ranica in vse preveč ga je sililo, da ji jo pokaže, čeprav je takoj nato zopet ovil dehtečih rož okroginokrog . . .

Naredila se je, kakor da ni opazila, in po onem pismu je bilo zopet vse sladko in dobro med njima. Omamljale so ga njene besede in omamljala ga je vročina, ki je postajala od dne do dne bolj težka in dušeča, in glava in duša se mu je zdela kakor zavita v omotičen, zmeden sen . . . Pomaknil je bil mizo čisto k oknu in sedel cele popoldneve in večere sam doma, strmel predse, pričakoval s skoraj fizično bolečimi prsmi vsakege vetrčka, ki ga je videl trepetati sem čez valove, in pisal njej počasi in trudno in poln nejasnega hrepenenja.

Postal je bil že za vsako drugo delo nezmožen in naenkrat je začutil, da se zaduši, ako ne gre vsaj enkrat skoz hladen, zelen gozd daleč tam gori na severu. Kakor fata morgana v razbeljeni puščavi, kakor sveža oaza so stali oni zeleni gozdi na severu pred njim in mu šumeli, naj pride . . .

Naznanil je glavnemu uredniku, da mora za nekaj dni odpotovati, in brez drugega slovesa se je odpeljal.

Ona je bila že tri tedne na grajščini svoje gospode ob Dravi. Vozil se je celo noč in zjutraj je izstopil na mali koroški postaji. Vprašal je in pokazali so mu velik grad na nizkem griču. Počasi je stopal po položni cesti navzgor, a naenkrat je skočil vstran in se skril za drevesa. Šumna družba je prišla mimo in med njimi Helena. Velik, vitek mož je korakal ob njej in ona se je smejala, glasno in veselo, kakor je on še ni slišal . . .

Okrenil se je in stopal mračen nazaj v vas ob vznožju, daleč zadaj za drugimi. Kako lepo si je bil naslikal snidenje! . . .

V gostilni so mu rekli, da pripelje gospodična vzgojiteljica vsak popoldan ob treh svoja dva gojenca skozi vas in da gredo potem na izprehod skozi gozd. Tam jo je hotel počakati, zakaj še misliti si ni mogel, da bi šel med te ljudi.

Prišla je pol ure bolj pozno in stopil ji je nasproti. Obstala je in zdelo se mu je skoraj, da se ga je ustrašila in da je bil nekam prisiljen njen sprejem. In kakor da se boji, ali misli pač dolgo ostati tu, in da bi se pač ne prikazal na gradu . . . Tako se mu je vsaj zdelo . . .

„Jaz pridem vsak dan sama z otrokoma v gozd in sem lahko do šeste tu. Saj me počakaš tudi jutri . . . in vsak dan, če ostaneš dlje časa tu?“ je hitela, ko sta se obrnila po stezi proti sredini šume.

Zgrabil ga je trmast ponos.

„Ne, žalibog da nimam časa! Drevi že odpotujem,“ je odgovoril kratko in temno.

Tedaj pa ga je prestrašeno pogledala in videlo se ji je, da jo je silno zbolelo. In dela je svojo roko v njegovo in se naslonila otožno nanj.

Molče sta korakala pod drevesi. Otroka sta se lovila že precej daleč spredaj in vse tiho je bilo naokrog . . .

Naenkrat jo je stresel buren jok in omahnila je popolnoma nanj. Objel jo je z desnico, pritegnil divje k sebi in si stisnil trdo zobe v svojo spodnjo ustnico. Ona pa je plakala vedno bolj krčevito in zgrudila bi se bila, da je ni pridržal.

Sklonil se je k njej.

„Zakaj jokaš, dete?“ je vprašal zamolklo in vendar brezkončno nežno.

„Zato . . . ker je nekaj tako strašno žalostnega nad vsem življenjem, nekaj tako strašno, strašno žalostnega . . .“ se ji je trgalo iz duše . . . „Glej, tako se ljubiva . . . tako sem hrepenela v dolgih nočeh po tebi . . . jokala sem in iztegala svoje roke za teboj in skoraj izgorela . . . In zdaj, ko si stopil ti sam predme . . . tu ven izza teh dreves — kako sem te sprejela! . . . O Bog! . . . in nisem kriva jaz in nisi kriv ti . . . O, Pavel, Pavel — kaj je to nad nami? . . .“

Spustilo se je nekaj težkega tudi nanj in nemo je strmел v globino gozda pred seboj . . . Redko so stala drevesa in le visoko tam gori so se strinjale košate veje v veličastno streho . . . Kakor da gleda v ogromne prazne, votle prsi brez dihanja in brez življenja in da se je duša iz njih izgubila bogvekam . . .

Zganil se je in molče sta stopala zopet dalje. „Preveč žalostno bi bilo oditi tako,“ je začutil v srcu.

„Ostanem še jutri in morda še pojutrnjem,“ je rekel tiho in privila se mu je s stokajočim vzklikom, polnim hvaležnosti in vdanosti.

In še dva dni je ostal in taval pod drevesi okrog, nezadovoljen in mračen, in jo pričakoval težko in nestrpno in strmел dolgo za njo, kadar je odšla, in premišljeval o vsem, kar sta govorila . . . Včasi je rekla kaj tako čudnega . . . Ne, takrat, ko je rekla, se mu ni zdelo čudno, a potem, ko je bil sam, se je dvignila zdaj ta, zdaj ona njena misel kakor iz megle pred njega, vsa tuja in vsa iz tistega treznega, resničnega življenja, kakor da bi bila prišla iz prazne, uboge duše katerega izmed teh ljudi tam zunaj gozda misel, ki bi ne bila smela nikdar v to temnozeleno, sanjavo senco tu okrog njega . . .

In ko je bil že teden dni spet sredi otrplega mesta, sredi razbeljenih kraških sten, je bila cela njegova duša še vedno izpremenjena v gozd daleč gori ob Dravi in še vedno so šumela drevesa po njej in pod njim so se vile mehke bele stezice in po njih sta se šetala s Heleno in vse tiste sanje so se zibale in skrivale tam po temnih, trudnih sencah... No, zdelo se mu je, ko je pisal njej, da mu je pero postalo čopič in da s počasno, tiho roko riše vsa ta drevesa, te stezice, te sanje, in skuša z zamaknjenim, plašno iščočim očesom, kako bi naslikal ves ta čar predse... A naenkrat ga je zaskelilo v prsih, tisto trezno, resnično življenje se je oglasilo tam zadaj nekje in tisti resnični, glasni ljudje so prišli od nekod in se šumno smejali in stopali trdo skozi svetlo tišino, ne meneč se, kako temno in nevoljno so gledala drevesa nanje nizdol... In Helena ni zdrhtela, ne, veselo in prijazno jih je pozdravila in glasno je izpregovorila ž njimi, kakor da so zunaj v življenju in ne v božjem svetišču, kjer se ne sme nihče oglasiti kakor gozd sam, ki je sam nastlal ljudem mehkega listja pod noge, da ga pač nikdo ne moti v njegovem težkem molku, ko se pogrezne v svoja ogromna, stoletna premissljevanja, v njegovem tajinstvenem, neumljivem šustanju, kadar šepeta sam s seboj, in v njegovih divjih, besnečih strasteh, kadar govorijo gromi in bliski ž njim...

Strmel je venomer predse in take nejasne, zastrte slike so vstajale in se izgubljale po njegovi duši in temna, zagonetna, gluhoskeleča nezadovoljnost s Heleno se je prikazovala in zopet skrivala med njimi in sam ni vedel, kaj mu je in zakaj čuti to čudno, tiho strast v sebi, da bi ji kaj očital, da bi jo ranil, zakaj mu je laže in laže; čim več takih besed, takih malih, strupenih kačic mu sikne iz srca...

Bilo je čudno pismo to, njemu samemu nejasno, lastnega tihega strupa omamljeno, in sam ni vedel, zakaj ga je vrgel v nabiralno skrinjico in zakaj je bil pri tem tako čudno zamišljen... In še vedno v isti omamljenosti, omamljenosti zastrupljenca, je čital njen odgovor in z neznano slastjo je strmel v to potrdilo, da so vse kačice pičile in da je njeno ubogo srce vse krvaveče in bolno. — In stopil je k temu srcu in ga začel obračati počasi in s tresočimi se rokami in ga ogledovati od vseh strani — tedaj pa je zašumelo morje zunaj pod oknom, zašumelo in zabučalo, da je preplašen obstal... In stopil je k oknu in gledal ven in bilo mu je, kakor da mu veje vihar do globin njegove duše in jo stresa do temeljev... In začutil se je hipoma tako samega in ubogega in

ustrašil se je, kako je mogel trpinčiti to edino srce na svetu, ki ga je ljubilo in se je zato zvijalo sedaj v bolečinah pred njim . . .

Stresel je odločno z glavo in duša mu je postala naenkrat vsa svetla in z odprtim, jasnim, daljnim pogledom na vse strani. In sedel je in ji spisal pismo polno luči in zdravja in moči in ji za-trjeval, da je zapisal vse tiste čudne besede le v svoji živčni razdraženosti in razdrtosti . . .

Odslej ni zopet nič več motilo sladke ubranosti njunih duš, a spomina onih ur in vseh onih mračnih čuvstev, ki so se ga bila polastila doslej še vedno, kolikorkrat sta se razšla, se ni mogel iznebiti več in zaman se je vpraševal, kaj mu je bilo posebno tiste čase po vrnitvi s Koroškega. Zakaj on sam ni mogel verjeti, da so mu bolni živci pričarali od zunaj one slike pred oči — preveč jasno se je zavedal, da so mu prisikale vse te strupenosti globoko iz duše in da mora biti tam notri nekaj, česar še sam ne pozna . . .

(Dalje prihodnjič.)

M i r t e.

I.

Tam po polju, ravnih njivah
ajda je cvetela,
a v naročju mojem mirta
snežna je drhtela.

Isza gor mi zlato solnce
se je prismijalo
moje svetlo-sivo krilo
z biseri potkalo.

In globoko v srce moje
žarki so se skrili —
vroči, da v naročju cveti
meni so sahnili . . .

II.

Sveč je šest svetlo gorelo
na oltarji,
plašč Madonin lesketal se
v solnčno-zlati zarji.

Ti pa si mi dal desnico,
krepko rekel: „da“! —
in tedaj šele začutil
svet je, da sem tvoja vsa.

III.

Si li videl, kak počasi
solnce šlo je v ocean?
Kak počasi je umiral
ta poročni, sveti dan? . . .

Si li videl — čudo dolgo
v dalji nebes je rdel,
kot bi bil se od plamenov
najine ljubezni vnel! . . .

IV.

Polnočni čas. — Molči poljana,
usehlo listje ne šusti,
s pokojem svetim posejana
narava božja tiho spi.

In glej, nocoj, nocoj sva svoja,
zato pa sanj ni nama mar;
ni nama mar noči pokoja,
svetov polnočnih zreva čar.

Poslušava dveh src utripe,
ljubezni koprneče dih;
poslušava, kako umira
pod stropom lučke plamen tih . . .

V.

Na prisolnčnem, tihem vrtu
črešnja bela vztrepeta,
ko ji toplo majsko solnce
vroč poljub na cvetje da.

In v razkošju, hrepenenju
svoj sneženi lišp gubi;
solnce vroče je poljublja,
dokler vsa ne gardi . . .

VI.

Moja duša zna o bajkah
polnoči,
ki jih pravile sinoči
tvoje tihe so oči.

Srce mi pozna plamene
hrepenenja,
ah, pozna, pozna vse tajne
zdaj življenja! . . .

Utva.

Četrť stoletja slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

IV.

1. Videli smo, kako je Janežič v zadnjem letu „Glasnika“ uredniške vajeti skoraj popolnoma prepustil Stritarju in njegovim somišljenikom; tudi smo omenili, da je Janežič sam tem ostrobosednim „mladim“ (v pismu, menda do Jurčiča; prim. Dun. „Zvon“ I. 239 = „Lit. 3pogov.“ XIV) priporočal, naj ustanove svoj list, kjer se bodo lahko kretali svobodneje nego v njegovem „Glasniku“; čas je za to, jim je rekel, tem ugodnejši, ker bo on sam ustavil „Glasnik“ in pričel s prihodnjim letom izdajati „Besednik“, le za preprosto ljudstvo.

Čas je bil za to res ugoden in dobrega leposlovnega lista res potreba; ugoden čas zato, ker se je baš tedaj razvijalo, deloma pa bilo že razvitih nekaj čilih moči, ki so kar silile k bodremu delu, a oslej niso našle na primeren medij. — Zlasti Stritar! Imel je že več čas v zalogi kopicu pesmi in drugih stvari, a jih je nerad zapiral; ko pa se mu je prva celotna izdaja poezij (l. 1869.) jako posrežila in se je njegova, Boris Miranova, slava, pripravljena že po pesmih, objavljenih leta 1868. v „Mladiki“, razlegala povsod med Slovenci, zlasti med ognjevito mladino, moško in žensko, ga je to toliko izpodbudilo, da se je namenil z l. 1870. izdajati na Dunaju, kjer je bival, leposloven list, „Zvon“.

„Na Dunaju, 1. januarja 1870.“ je res izšel „Zvon“. In zadelo je v našem slovstvu in še doni, ker „Ljubljanski Zvon“ je le v krepkejšo melodijo ubran in šele dovršeno ulit (Dunajski) „Zvon“. ¹⁾ „Založnik in urednik“ je bil Stritar, a stali so ob njegovi strani vrli in navdušeni pisatelji istega mišljenja in čutenja. Malo jih je bilo, a vsi poklicani in izvoljeni, vsi idealisti tiste čiste krvi, kakor jih menda zdaj ni več, ki pa so v tistih za nas polpreteklih časih ne-

¹⁾ „Dunajski“ se sam ni nikoli imenoval, ampak le naprosto „Zvon“; zaradi jasnosti pa pristavljam, kadar je treba, v oklepaju ta pridevek.

redko vstajali iz skritih rodni moči našega naroda. Kdor je bil le idealist in nič drugega, ta je seveda izginil brez sledu; ali tu so se idealizem, talent in volja združili v trojico. — Ta plodoviti idealizem je zaplodil in podaril sem iz kulturnega središča avstrijskih Nemcev naši domovini list, preko katerega še dandanašnji Slovenija ne more koračiti, ker bi si sicer morala odtrgati kos svojega bista. Čudovito dobro so pač poznali oni mladi možje rodna domača tla, da so mogli vsaditi v nje drevo, ki se je tako trdo prijelo . . . Kar na mah se ni moglo posrečiti vse, nekaj poskusov je bilo treba, zamakanja tu, prirezovanja tam — ta doba priprav je doba (Dun.) „Zvona“; naposled so pazni motrilci uvideli, česa je treba, česa ne, in potem je zazvonil „Ljubljanski Zvon“.

* * *

V zgodovini slovenskega slovstva še Kornhuberjeva kavarna na Dunaju doslej ni dobila prostorčka. Komu je znano, da se je v njenih gostoljubnih prostorih vprav v najkritičnejših časih na novo porodila in skrbno negovala slovenska lepa literatura? — V tej kavarni, ležeči pri Cesarice Elizabete mostu, na levo, če stopaš proti „Vidmu“, so se shajali v sedemdesetih letih preteklega stoletja večkrat mladi, živahni, a vendar resni možje.

Bilo je po sv. Treh kraljih leta 1870. Dva izmed onih mož že sedita pri posebni mizici, eden sreba kavo, drugi jo že izplakuje z vodo. — „Ti, Ogrinec,“ pravi prvi, „kam se ti je tako mudilo z vročo kavo? Menda te zebe ob tvojih lastnih ‚Zimskih obrazih‘? Le glej, da kmalu pripraviš kak drug obraz! Kdo bo po zimi govoril o mrazu?“ — „Priatelj Levec,“ se mu nasmehne vodopivec, „ti nikar ne pij vroče kave; saj si sam tako vroč, da si dne 1. januarja, ko smo mi imeli do kolen snega, tako zapel:

,In v mehko usedevala se travo
na koncu hiše pod drevo;
v naročje položim ji glavo
pa meniva se to in to.’

Torej vidiš, vode ti je treba, vode.“

„Nikar ne govorita o vodi,“ se oglasi za njima glas suhega gospoda, „vina je treba za nas, pristnega cvička.“ „Ti si vedno tisti Jurčič,“ pokara prišleca Ogrinec; „ti bi rad svojo majčkeno domovnico, s cvičkom in s kmeti, presadil tu sem na ta lačni Dunaj! —

Sedi k meni pa povej, kaj imaš napisanega na tistem papirju, ki ti nadomestuje tam v levem žepu denarnico.“

Tu vstopita še dva moža, ki ju Levec umesti na še prazna stola (to sta dr. Unterluggauer, poznejši načelnik sanitetne uprave v Bosni, in dr. Košmelj, poznejši višji štabni zdravnik). „Kaj piše dr. Celestin iz Peterburga?“ vpraša dr. Košmelj. „Dobro se mu godi; vse drugo pa izvemo iz ‚Zvona‘, tam bo pismo natisnjeno v drugi številki; tako mi je rekel Stritar,“ odgovori Levec. — „Ali Stritarja danes ne bo?“ vpraša Ogrinec. „Ne; prosil me je, naj pridemo k njemu in prinesemo, kar imamo.“ — „Torej hitro izpijmo, da ne bo pozna noč,“ reče družba in se vzdigne.

Pri Stritarju pa so čitali Jurčič, Ogrinec in Levec (ona doktorja sta bila — kakor umetnik Simonetti — le družabnika) svoje spise, jih kritikovali in pilili ter naposled dali natisniti v „Zvonu“; pozneje se jim je še pridružil osebno dr. Celestin. — Tako so se shajali ti možje redno in tako so skoraj sami — v drugi polovici leta moramo še privzeti Levstika — spisali prvi letnik „Zvona“.

Težave so bile velike; le pomislimo: v tujem mestu, daleč od domovine, brez prave organizacije, brez gmotnih sredstev izdajati list! Največ dela sta imela Stritar in Levec, ki sta zlasti edina upravljala tisk. Kolikokrat je bilo treba teči v oddaljeno tiskarno oo. Mehtaristov, ker so slovenščini nevesči stavci prizadevali seveda mnogo sitnosti; a poglavitno: v količkaj prosti uri se je bilo treba uvesti in pisati in pisati. Kajti sotrudnikov ni bilo; saj čitamo v „listnici“ 14. šte. (15. jul. 1870) na strani 224.: „Kakor vidite, delali so do zdaj samo 3—4 slovstveni podporniki.“ — A ti možje so vztrajali, „moderno strujo“ — ta izraz smemo tukaj rabiti prvokrat — so hoteli napeljevati v slovensko slovstvo, biti boj proti okorelosti in provincijalni omejenosti, ki se je često istovetila s poštenostjo. V dosego tega namena ni bilo napačno, da so vsi glavni stebri tega podjetja živeli tam zunaj med svetom, v velikem mestu, in baš Dunaj se je tedaj tudi začel silno modernizovati. To svojo smer je izpovedal Stritar v listu samem v „Literarnih pogovorih“ in drugod z vso odkritostjo, v „Kritičnih pismih“ v Glasniku je bil podiral, v „Literarnih pogovorih“ je gradil.

Zato je v „I. liter. pogovoru“, poslovišči se od „Glasnika“ in izrekajoč Janežiču zasluženno hvalo, tudi osvetil svoj program (stran 15.): „Zvon ne bo zvonček za otroke, ampak za odrasčene ljudi, kakor je posebno mladina v viših šolah; tej pa je treba kazati sčasoma svet, kakoršen je in pa zraven, kakoršen bi moral biti. Kam

pelje izreja, ki prikriva mladini resnico, ki ji ne daje nikdar priloznosti, da skuša sama ločevati dobro od slabega in tako krepča svoje moralne moči, to je znano vsem pametnim ljudem.“ — Kdor leta 1905. pove kaj takega, po njem gotovo kdo — včasi jih je več — plane; leta 1870. je bilo istotako; da bi bilo hujše, skoraj ne morem reči. — Tega se je Stritar tudi zavedal in je zapisal na istem mestu besede, ki imajo še dandanes vso veljavo in so ostale „Zvonov“ program tudi leta 1880. in do današnjega dne; kakor se je sicer menjavalo osebje in ozračje, bistvo je ostalo neizpremenjeno. Zato veljajo Stritarjeve besede:

„Kdor tega (prej omenjenih besed) ne spoznava in pripoznava, s tem ni da bi govoril. Vem kacih napadov se mi je nadejati in odkod. Če se bo govorilo omikano z mano, če se bo videlo, da ima mož ravno tisti blagi namen, da ga misli pa doseči po drugi poti: tedaj bom odgovarjal; če kaj dobrega svetuje, tudi poslušal, ako mogoče. Če se mi pa pride z natolcevanjem, podtikanjem, černenjem; če se govori zarobljeno in neotesano z mano: tedaj se bom pa znal vesti, kakor gre izobrazhenemu človeku. — Še eno skrivno željo imam . . . Žalosten je vsakemu pravemu rodoljubu, ki je zraven tudi ljudoljub, današnji čas pogled po naši domovini. Prepir, sovraštvo, psovanje in obrekovanje vse vprek! Na kateri strani pa je resnica? Na naši! slišim vpiti na obeh straneh. Na kateri strani pa je bratovska ljubezen? Molčite . . . Zato bo ‚Zvon‘ vabil, če ne ravno v cerkev — za to so drugi zvonovi — pa vendar v neko svetišče, kjer kraljuje pokoj po trudu, mir po prepiru, lju-bezen po sovraštvu . . .“

2. Naslov „Zvon“, vsekakor zelo srečno izbran, je izražal sam nekaj tistih teženj, ki jih je imel list. Vsakdo se je domislil zvonjenja in oznanjevanja, seveda česa novega. Jaz sem izprva mislil, da je Stritar izbral listu naslov samo iz notranjih razlogov, naslonivši se pri tem na geslo Schillerjeve „Glocke“ (prim. zgoraj stran 273.), a izvedel sem od nadzornika Levca, da je bil direktni povod le zunanji. Ko se je namreč Stritar odločil, da bo izdajal list, je preudarjal, kako ga naj naslovi. Pri tem se je kazal tudi prav praktičnega: hotel je imeti tak naslov, da se da iz njega lahko tvoriti pridevnik, češ, pridevnik se mnogo rabi, ker je treba često govoriti o uredniku, o članku itd.; saj je Levstik že leta 1858. pripomnil (Zbr. sp. IV. 129): „Ne pomnim, da bi kdo rekel: vrednik Novic, Glasnika, Vedeža; slišal sem pa uže često: Glasnikov, Vedežev, Noviški vrednik“. Na to se je bilo tenkočutnemu Stritarju

treba ozirati. Kakor bi bil n. pr. lep naslov „Naše gore list“, prav tako neroden je za pridevniško rabo.¹⁾ „Zvon“ je tudi v tem oziru prav prikladna beseda. Da pa si je Stritar izbral baš to ime, temu je vzrok to-le:

Ruski pisatelj, publicist in politik Aleks. Ivanovič Hercen (1812—1870), ki je v Rusiji zastopal Hegelove nazore, je v prognanstvu ustanovil v Londonu posebno tiskarno ter je počenši s 1. julijem 1857. leta izdajal tednik „Kolokol“ = Zvon, ki si je pridobil v Rusiji kmalu velikanski vpliv, boreč se za svobodo in prosveto; temu listu se n. pr. pripisuje precej vpliva na odpravo tlačanstva v Rusiji. Pozneje se je Hercen preselil v Genevo (1864) in je tam dalje izdajal svoj „Zvon“; po vsem svetu znan je postal list, ko se je izvedelo, da so vtihotapljali kljub strogemu nadzorstvu njegove številke celo na carjevo mizo. — Kakor je „Kolokol“ budil narod, tako naj bi se glasil „Zvon“ Slovincem — in „Zvon“ je krstil Stritar svojega otroka.

Nasprotnikov je bilo seveda hitro precej; zlasti „Danica“ se ga je lotila. A tudi pristašev je bilo razmeroma mnogo; oglasilo se je naročnikov trikrat toliko kakor nekđaj za „Bčelo“ ali „Glasnik“, okrog 1200. Stritar poroča sam že v 2. štef. na str. 30. id.: „Zvon je našel več pomoči, kakor sem je pričakoval. Lepo jih je videti, kako se vrste drug za drugim k darilni mizi . . . Kar pa najbolj razveseljuje oko in srce . . . : med resnimi možaki . . . prikazujejo se — in ne preredito — lepe ženske podobe, gospodične in gospe.“ Da, to je bilo pomembno: tudi ženstvo se je pričelo izdatno brigati za slovensko knjigo. Lujiza Pesjakova je v 1. letniku tudi sotrudnica in ob sklepu 1. polletja v 12. štef., stran 192. se javlja čestitim bralcem in bralkam: „S to številko je Zvon doveršil svoje prvo poluletje. V tem kratkem časi si je pridobil do 1100 naročnikov, med drugimi nad polovico dijakov in kar nas posebno veseli, tudi mnogo domoljubnih gospa in gospodičin. Hvala jim! To lepo število podpornikov nam pač sme biti porok, da hodimo po pravem poti.“

Vendar vsem urednik ni ustregel in vsi njemu ne; na str. 238. do 239. se obrača Stritar (Lit. pog. XIV.) proti raznim očitanjem,

¹⁾ Ko je istega leta pričel Levstik izdajati šaljiv list, so prijatelji prav tako iskali primerneĝa naslova; Levstik ga je hotel imenovati „Strela“, ali opozorili so ga na formalne nedostatke, ki bi jim dajala povod ta beseda, vrhutega neznačilna in sama nehumorna. — Vse kaj drugeĝa je bilo z naslovom „Pavliha“, ki je obveljal. (Po Levčevem ustnem poročilu.)

zlasti proti temu, da je „Zvon“ premalo praktičen, ker donaša le leposlovje, a nič poučnega in nič za prosto ljudstvo; tak naj bi bil kakor bivši „Glasnik“. Na to pravi Stritar — važno i za nas (str. 239.): „Kar se nam je videlo pomanjkljivo na Glasniku, tega smo se hoteli ogibati v novem listu. Najprej Zvon ne prinaša prelogov . . . Drugič se gleda na to, da kar pride v Zvon, ima, če ne dovršene, vsaj prijetno obliko.“¹⁾ A nasprotniki niso mirovali; prav glasno so očitali Zvonu pohujšljivost; proti takim piše „Triglavan s Posavja“, n. pr. str. 278., zbadljivo: „To naše slovstvo se res ne bode moglo meriti z družimi, ni po velikosti ni po notranji vrednosti; bode pa, in to je največ vredno, bode pa čisto, nedolžno, otročje. In če bodo tudi naše knjige potem dolgočasne, da nekateri bralec pri njih zaspi, nič ne de: to spanje bode spanje pravičnega.“ — Sploh postaja proti koncu letnika pisava ostrejša in ostrejša, osobito ko se je oglasil še Levstik, ki ga je, preganjanega in zavrženega zaradi „Pavlihe“, sprejel Stritar v svoje varstvo in ga podpiral duševno in gmotno.

Konec leta (1870.) pa je Zvon brez slovesa prenehal; ne morda samo zaradi nasprotnikov; ti Zvonu niso kaj škodili in urednik in njegov konsorcij jim je bil docela kos; sotrudnikov je bilo pač malo, a ti so bili vrli; naročnikov je bilo dovolj! Torej kaj? Levec mi je zadevo pojasnil čisto na prosto: naročnikov je bilo res dovolj, a med njimi jih je bilo polovica dijakov, ki so list le izjemoma plačevali (gl. str. 128.); sploh je manjkalo administracije, ki je bila pri slovenskem listu, izhajajočem na Dunaju, itak sitna. Tako se je mnogo ali poizgubilo ali zamaknilo; kar je Zvon nesel, to se je še porabilo Levstiku v podporo. — To so bili direktni vzroki, da se je Zvon leta 1870. prekinil; omenili smo jih zato, ker se v njih izražene težkoče pojavljajo tudi pozneje, ko je („Dun.“) Zvon zopet izhajal in so bile naposled slične težave poglavitni vzrok, da je leta 1880. popolnoma prenehal.

(Dalje prihodnjč.)

¹⁾ Mimogrede še to-le: Na istem mestu pravi Stritar: „Očitno moramo spoznati, da nas mnogokrat misel obhaja, ali bi ne bilo bolje . . . pustiti vso to visoko literaturo ter pisati samo prostemu ljudstvu.“ In glejte! Čez 30 let je začel Stritar pisati le za prosto ljudstvo in piše še danes.

Mare.

Spisal E. Gangl.

III.

tari Dolec je dal Janezu hišo in posestvo. Sebi je izgovoril kot in toliko in toliko vinskega pridelka. Gotovine mu ni dal nič, češ, kakor jaz — tako on. Če zna, naj si jo pridobi, če ne, naj da oni iz Kamanja.

Tudi Marku mora izplačati določeno vsoto, kadar se oglasi zanjo.

Marko je bil vojak in je rabil denar. Njegovo zglašanje je bilo pogostejše, nego je mislil Janez. Vsako pismo pa je končal Marko z naročilom, da naj izroči Janez svoji ženi lepe in srčkane pozdrave.

Mare je odhajala malone vsako nedeljo in vsak praznik k očetu v Kamanje.

„Ob praznikih nimam doma posla, očetu pa le lahko pomagam.“

Začetkoma je spremljal Maro tudi Janez. Molče sta se vozila vso pot do Kamanja. Janez je ostal v družbi s starim Radojevičem in z drugimi možmi, ki so se shajali na pomenek in pijačo, Mare pa je dobila svojo družčino. Kadar je bilo lepo vreme, sta prihajala in odhajala pešice. V mraku, ko sta se vračala proti domu, in je bila noč tiha in ljubezni polna, se je hotel Janez okleniti Marine roke, kakor je to večkrat videl pri gosposkih ljudeh. A Mare se je odmaknila od moža in ga pogledala mrzlo in osorno. Janezu je bilo hudo, a rekel ni ženi ničesar. Nemo je stopal poleg nje, roke sklenjene na hrbtu. Klobuk si je potisnil daleč nazaj, da mu je vedril večerni hlad vroče čelo. Včasi mu je bilo, kakor da mu hoče od bolesti in jeze zavreti v možganih. Saj ni vendar storil ženi nič zla, a čuti dobro in sigurno, da ne mara zanj, za moža, ki ji je bil blag in dober.

„Hudiča!“ je zaklel Janez polglasno.

„Saj sem vedela, da si surov in oduren!“ ga je pokarala žena.

Janez je stopal nemo poleg nje. Stiskale so se mu prsi in se mu širile. Okrenil je pogled v desno in levo, da bi se razmislil. Tiha loza je šumljala kraj njegove desnice. Kot dolga, črna stena se je izgubljala v temni dalji. Ni mogel kreniti Janezov pogled na

svobodno polje, ki je sanjalo onkraj loze. In tako, glej, ni mogel njegov pogled preko sedanjih razmer v življenje, ki ga čaka v bodočnosti. Dvignil se je pred njim zid, visok, neprodiren. Vse nade, vsi veseli pogledi so se razbili ob njem. Onkraj zidu ga je čakalo nekaj. Nekaj je šumelo in vonjalo po smrti, po usehlem cvetju in po dogorelih svečah. Vse Janezevo hrepenenje se je dvignilo, da bi samo za trenotek videlo, kaj težkega in hudega ga čaka. Vse njegovo hrepenenje se je dvignilo in padlo neutolaženo, neutolažljivo. Živel je kot v hudih sanjah, ko se človek zaman upira z izčrpanimi močmi, da ne strmoglavi v prepad . . .

Med tednom nista govorila skoro nikoli. Vsak je hodil svoja pota. Janez se je tešil z delom, žena mu je posedala doma in vzdihovala. Janez je hodil največkrat spat v kamro. Na skrinjo si je položil zglavje in razmišljal v polsnu, kakšen vrag je prišel med njega in ženo, da se mu niti enkrat ne približa z nasmehom.

Ob nedeljah je bil izmučen, da se mu ni hotelo v Kamanje. Odhajala je poslej Mare sama. Janez se je napotil v Repico ali na Vivodino in pokušal vino, ki je šumelo iz čepov v majoliko v dolgem, gostem, penečem se curku. Plemeniti sok mu je okrepil ude in mu vžgal lepe, drzne misli.

Če je šlo dekle mimo, je moralo v zidanico pit. Janez ji je položil težko roko ob pas in pritisnil belokrilko k sebi.

„Pij, duša!“

„Saj imaš ženo, pa bi ljubil mene!“

„Vraga imam, ne žene!“

Po vaseh okrog Sinjega vrha so kmalu govorili ljudje, da se mlada Dolčeva nič ne marata.

Kadar je šla Mare sama k očetu, je dohajala pozno po noči domov. Bila je razvneta, vznemirjena. Lasje so ji gledali v neredu izpod svilnate rute. Kod je hodila, kaj je delala — je Janez izpraševal zaman. Pokazala mu je hrbet in zbežala v spalnico. Hitro je stopil Janez za njo. A Mare je zapahnila vrata za seboj. Že se je stisnila Janezu pest, že se je hotel z vso silo upreti v vrata, da bi zletela s tečajev, a hipoma ga je obšla zdrava misel: „Ne razvnamaj jezikov sosednjim babam!“

Mare ni imela krepilnega spanja. Nemirno se je premetala na ležišču, da ji je odeja zdrsnila s postelje na tla. Šepetala je nerazumljive besede, ustnice na smeh, včasih stisnjene v bolestnem izrazu. Zamahnila je z roko in jo pritisnila na prsi. Žarelo ji je lice, znojne kapljice so ji obrosile telo, drgetajoče, razvneto. Ko se je zjutraj

zbudila, je bila izmučena, slabe volje. Spomin na presanjano noč ji je napravljala realnost gršo, neznosnejšo. Napravljala se je in obstala pred fotografijo, Markovo, ki je visela visoko na steni. Speti se je morala na prste, da mu je gledala naravnost v lice, v žive, velike oči pod visokim čelom.

„Ti moj dravec, ti sladki, edini! . . .“

Poljubila je steklo. Jopič ji je zdrsnil z ramen. Bele prsi ji je poljubilo mlado, svetlo jutro, ki je kipelo skozi okno v sobo in dihala sveže hladilo vanjo, na valovanje hrepenečih Marinih prsi . . .

Janez je cepil drva na dvorišču. Jezno je zamahoval s sekiro, da so letele treske na vse strani.

Stari Dolec je prišel izza vogla.

„Kdaj nam napravi zajtrk tvoja gospa?“ ga je vprašal z zaničljivim posmehom.

Janez je vrgel sekiro v kraj.

Stari ga je zbadal dalje: „Sedaj moraš najeti še eno dekle, da bo stregla samo njej!“

Janez je zaklel: „Saj ste hoteli, da jo naj vzamem! Sedaj jo imamo. A vse pojde k vragu! Jaz in ona in vi!“

„I, dečko, mene ne bo jemal vrag! A jaz namesto tebe, jaz bi ji pomagal!“

„Vse naj vzame vrag! Prokleti ljudje, ki ste mi nakopali nesrečo na vrat!“

Z nogo je sunil v kopo kalanic, da so se razletele po dvorišču. Njega gospodar, stari petelin, je naglo sprhotal na kup gnoja. Janez je pograbil poleno in ga zalučal vanj, da je padla žival s preklano glavo onkraj gnoja.

„Na, da boš vedel, kdo sem jaz!“

Staremu je padla pipa iz ust. Pobleдел je v lice in vprašal Janeza: „Ali si mislil mene?“

Vse mišice so mu igrale v licih.

„Petelina sem mislil in vsakega, kdor mi nagaja!“

„Roka usahne, ki se dviga na očeta!“ je zamomljal stari Dolec in zavzdignil roko.

Janezu so se pobesile oči. Odšel je v hišo. Na pragu je srečal Mare, ki je nesla v sobo zajtrk.

„Pojdi jest!“

„Jej sama! Jaz sem sit jeze!“

Mare je povila otroka prej, nego se je nadejal Janez. Bilo je slabotno dete, nežno, skoro prozorne kože. V Janezu je umrla vsa

bolest. Tista velika stena pred njegovimi očmi se je sesula v prah. Nepoznana sladkost mu je napolnila prsi. Ves svet bi objel, vsemu svetu bi dal piti. Nikoli ni ljubil žene tako ognjeno, tako prisrčno. Staremu Dolcu se je upognil hrbet. Štel je na prste in majal z glavo. Ni hotel iti h krstu za botra. Pljuval je predse, kadar se je spomnil snahe. Vsi lasje so mu posiveli. S pestjo je grozil tja doli proti Kamanju. Toliko ni nikoli preklel v svojem življenju. In tudi pil ni nikdar toliko. Jeza in sramota sta se polegli v njem, ko je umrl otrok. Nikoli se ni zasmel, nikoli ni iztegnil ročice k materi in k očetu. Za pogrebom je šel Janez sam. Srce mu je hotelo umreti. Čutil je, da mu zagrebejo v zemljo s tesno, majhno, belo rakvijo vso srečo, nesluteno, komaj okušeno. Ko je stopal za rakvijo, je zopet šumela tiha loza kraj njegove desnice. Kot dolga, črna stena se je izgubljala v dalji. In tako, glej, se je zopet dvignil pred njim zid, visok, neprodiren. Vse hrepenenje je umrlo v njem.

(Dalje prihodnjič.)

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja dr. Fr. Derganc.

remit iz Gorjancev ni služil samo v cvetoči nižavi življenja visoki gospe umetnosti, tudi na one jasne, samotne višine ga je gnalo, ki so tako blizu svetlemu, toplemu solncu, ali vendar tako hladne sape brijejo okoli ostro rezanih čeri, pokritih z zrnatim snegom in zelenim ledom. Tja gori ga je gnalo, premišljevati o tistem starem, še zdaj nerešenem poglavju o umetnosti in značaju, o tisti tolikokrat pobijani možnosti, če je umetnik tudi lahko mož. Dokumente svojega značaja in svoje jeklene, trde — nomen pač omen! — moštosti nam je predložil Trdina v knjigi „Bahovi huzarji in Iliri“.

Prišel je v nižavo „starček z gore“ in kakor strašna, ker tako resnična obtožnica, polna čistega, krepkega navdušenja in resnega, moškega gneva, tako grmijo njegove besede. Odkriva pa tudi najbolj skelečo rano na mladem telesu negodnega naroda. Ponekod žgo in žgo te besede, kakor bi padale in cvrčale razbeljene kaplje na zakrknjeno, otrplo srce, da ga prebude iz blata nizke, samopašne,

svobodnega človeka nedostojne pogodnosti in zadovoljnosti. Vse zamorjene kali poštenja, moštva, svobode, prijateljstva, vse še enkrat kakor ognjeni cveti švignejo očitajoče in v veličastni krasoti do neba. In hudobno srce ostane samo v temoti, samo s prebujeno in glodajočo vestjo. Ali mlade duše vriskajo kakor gorski studenci spomladi, ko zapiha jug in topi, drobi ledene okove. Že čakajo skriti zastrupljevalci mlade krvi. Le čakajte, črne, zavržene duše, to pot vam ne pojde nečedno delo tako po sreči, tako lahko od rok! Kakor profilaktična imunizacija proti kugi, tako bo delovala Trdinova knjiga „Bahovi huzarji in Iliri“ na nedolžne, mlade značaje. Zlata knjiga mladine se sme imenovati, ker je naložen v njej plodovit kapital neprecenljive, narodno-pedagoške vrednosti. Sužnost in propad naroda vzdržujejo in umetno negujejo ponemčeni birokrati in vsa tista slovenska kruhoborna inteligenca, ki se trese in šibi pred njimi. Trdinova knjiga je dragocen vir naše kulturno-socijalne zgodovine in njeno aktualnost poudarja bridka resnica, da v naši javnosti še zdaj kar mrgoli raznih Šmidov in Klemanov, da species Bena = Hukepak in Prijap = Šufterle še ni izmrla, da še zdaj razni Vidici in Jarci vzgajajo našo mladino v vohunstvu in licemerstvu. Da nas naši bližji bratje tako nemilo sodijo, krivi so naši birokratski izseljenci, ki služijo povsod na slepo pokornost sovražnim vladam. Ponekod velja ime „Kranjec“ ali „Štajerec“ za psovko! Trdina je mojstrsko razkrinkal ta strupeni družabni tip. V mladi duši zapušča tako silno čuvstvo sovraštva in gnusa, navdušenja za slovenstvo in slovanstvo, za poštenost in prijateljstvo, da bi se celo učlovečenemu satanu milo storilo, ko bi nesel narod na prodaj. In knjiga je pisana tako zasoljeno, duhovito in zanimivo, da je ne odloži, kdor je prečital prvih par strani.

Trdina ne ruši samo, podaje nam tudi obilico pozitivnih idej in nasvetov. Posebno slovenski profesor nahaja tu edino pravo metodo za narodno vzgojo in občevanje z dijaki. Trdina je v tem oziru vzornik slovenskega profesorja in pedagoga. Z žalostjo in jezo se spominja mlada generacija srednješolskih let, ko smo živeli profesorji in dijaki sovražno izolirani, brez vsake skupnosti; ko je videl vsak dijak v svojem profesorju največjega sovražnika in preganjalca, ki je zalezoval vsak njegov korak, prežal na vsako nedolžno cigareto. Nobeden nas ni vabil prijazno k sebi, se z nami pogovarjal, nam izposojeval modernih knjig; nobeden ni snoval svobodnih krožkov, ki bi se v njih pod njegovim nadzorstvom zbirali v šolskih prostorih in v katerih bi se gojilo popevanje narodnih do-

moljubnih pesmi, govorništvo, zgodovina in geografija Jugoslovanov in Slovanov sploh, slovanske literature in jeziki; nobeden ni prejel poljudnih kurzov iz higijene, filozofije, sociologije, nacionalne ekonomije i. t. d. Tudi za tako potrebno telesno kulturo se ni storilo nič, nikdo ni skrbel za družabne in zabavne sestanke, kjer bi se učil mlad človek fine, duhovite konverzacije in elegantnega nastopa.

Narodni krogi so prepustili mladino samo sebi. Nikjer ni inicijative, odločnosti in organizacije! Pri vseh civiliziranih narodih je mladina predmet ponosa in spoštovanja; pri nas se govori prezirljivo o mladih, njih ideali zaslužijo baje samo pomilovalno dobrotnega nasmeha. Beseda „idealist“ pomeni slaboumnega, slabotnega človeka brez vsake cene. In vendar, kar imamo velikega v svetovni kulturi, vse je spočela mlada moč; povsod nosi mladina zastavo narodnih idealov, od katere se oddaljujejo starejši, prisiljeni vsled kompromisov in ozirov na družino in kruh.

Zavira se infiltracija novih idej, ki bi oplodile, dvignile narodno življenje. Kaka ustvarjajoča sila diha in žari iz novih idej, nam je povedal Trdina, ko „slika silno važnost ilirstva za duševni podvig in napredek hrvatskega naroda“: ilirsko gibanje je pomenilo še mnogo več, namreč splošen prepород vsega duševnega življenja hrvaškega. Osvetil bi rad samo še eno stran Trdinove široke nature, moža s trojno glavo slovenskega etično-estetičnega Triglava: z eno glavo opazuje in slika svet z umetniškega stališča, druga mu kaže svet kot fenomen religije, s tretjo glavo pa tke in snuje filozofijo.

Trdina pripoveduje v 16. verski bajki: „Predno so se razšli narodi po širokem svetu, jih je Bog še enkrat zbral in vprašal vsakega, kak dar želi dobiti?“

Pomislimo: Bog razgrne pred narode vso lepoto sveta, vso moč in slavo. Prvi voli Kranjec (sedaj imenovan Slovenec), pregleda pred seboj to zapeljivo silino bogastva, nedotaknjeno še in celo, kajti nikdo še ni izbiral pred njim. In Kranjec reče: „Daj mi pridne roke, da si bom mogel pošteno svoj kruh služiti!“ — Samo en stavek, a v njem je koncentrirane, izrečene več globlje filozofije nego v celih bukvah. Kakor nov evangelij se glasi ta filozofija dela, kateri je najvišji ideal — trdo delo in kardinalna krepost — pridnost žuljavih rok. To je star naroden nazor, ki ga naj naroden filozof vsestransko razvije in obleče v obleko moderne kulture; to je samo drobno seme, iz katerega lahko vzraste visoko in široko drevo, da se bo pod njim senčil in radoval ves narod.

Tako. Sedaj pa naj Trdina sam pripoveduje dalje!

Moje življenje!

Rodil sem se 29. maja 1830. l. v Mengšu na Gorenjskem. V domači vasi sem ostal do desetega leta. Bil sem jako razposajen dečko. Smrdelo mi je vsako delo, tem rajši pa sem pohajhoval, se pretepal, pse dražil, klatil sadje, lovil ptiče, lazil po hosti, po letu se kopal, po zimi drsal in se kepal. Blagi materi sem delal dosti žalosti in skrbi. Imel pa sem to dobro svojstvo, da sem hodil rad v šolo in se prav pridno učil. Priroda mi je podarila odličien spomin. V treh mesecih sem znal ročno čitati in si zapomnil vsako molitev, da sem jo le dvakrat čul. Naša šola je bila od konca bolj nemška nego slovenska. Ali slovenščina je vendar čimdalje bolj izpodrivala nemščino in jo popolnoma pregnala že pred l. 1848. To zaslugo si je pridobil župnik Janez Kuralt, ki je bil jako čistilakomen, ali razumen mož in dober narodnjak. Za vajo v čitanju mi je dajala obilo prilike domača hiša. Zvečer in ob nedeljah sem prebiral svojim ljudem Kristusovo trpljenje, Genovefo, zgodbe bratov Svetinov, življenje Indijanov v polnočni Ameriki (od Barage) i. t. d. Tako sem se seznanil za rana i z našim književnim jezikom. V Mengšu je zavladovalo veliko veselje za čitanje že pred letom 1840. Knjige so se pridno kupovale, posojale in čitale. Nahajalo se je v župniji tudi dosti samoukov, še več pa samoukinj. Doma sem imel še eno duševno zabavo, ki mi je bila še ljubša nego čitanje. Poslušal sem strastno rad narodne pripovedke in bajke, ki so jih pripovedovale dekcle, posebno pa moja bivša pestunja Neža. Takrat je ta vrsta narodne poezije še krepko živela, nihče se ji ni smejal ali rogal, kakor se godi to dandanes.

Socijalno življenje tista leta na kmetih ni bilo prijazno. Vaščani so se delili na dva sovražna si tabora. V enem so bili grajščaki, njih družina in podrepniki njihovi, v drugem pa velika večina kmetov, grajskih podložnikov, ki so morali tlako delati, dajati desetino in še druge davščine, nekoliko tudi v denarjih. Ni mogoče popisati strašnega sovraštva, katero so kazali Mengšani v vsaki priliki proti gospodi. S to besedo so razumevali takrat ljudje grajščake in cesarske uradnike, njih verne zaveznike. Gospodo so preklinjali naši kmetje pri pijači, pri jedi, pri delu in brez dela, že zgodaj zjutraj in ko so se spat spravljali, preklinjali so jo celo, ko so prišli od izpovedi in obhajila. Ni čudo, da sem se navzel tega sovraštva tudi jaz. S sedmim letom sem bil že cel demokrat. Ker so grajščaki

in uradniki govorili med sabo in pisali vse po nemški, jel sem kmalu smatrati nemščino za glavno znamenje naših sovražnikov. Črtil sem torej že v jako mladih letih vse Nemce, ves nemški narod. Dobro pomnim, kako mi je poskakovalo srce od radosti, ko nam je pravil v drugi latinski šoli profesor Heinrich, rojen Moravec, kako neusmiljeno sta mlatila Nemce češka junaka Žiška in Prokop. To nasprotje nemškega in slovenskega jezika je razvilo v meni goreče kranjsko domoljubje, katero so predelale ljubljanske „Novice“ kmalu v slovensko rodoljubje. Jele so izhajati, ko sem bil v prvi latinski šoli. V drugi šoli sem že vedel, da se imenuje naš narod pravilno slovenski, ne pa kranjski, in jel sem se čutiti s ponosom za Slovenca.

Kadar so se Mengšani srdili na gospodo, spominjali so se često blagodatne francoske vlade, pod katero je prenehala kmetiška sužnjost in je užival najzadnji kmet iste pravice kakor največji gospod. Te vroče simpatije so si pa Francozi tudi pošteno zaslužili, ker so odpravili z enim mahom vso tlako in desetino in skrbeli v naši deželi za red, pravico in varnost. Teh simpatij ni mogla zmanjšati niti nepobožnost novih oblastnikov, ki so uvedli tudi pri nas civilni zakon in še nekatere druge reči, katerih ni odobraval katoliška vest. Napoleona so častili naši ljudje kakor komaj največje svetnike. Poznal sem častitega starčka, ki je molil vsak dan za njegovo dušo.

Jaz se spominjam prav dobro tudi rokovnjačev, ki so šarili pogostoma po naši vasi. Hodili so od hiše do hiše kakor berači, ali niso prosili, nego zahtevali. Kruha niso marali, hoteli so imeti mesa, klobase, jajca, zabele ali lepe, bele moke. Če jim gospodinja ni ustregla, jeli so jo grdo psovati in včasih tudi pretepati in daviti. Mengšani so imeli večkrat hude boje s to sodrgo, ki jo glupa birokracija mnogo let ni mogla ukrotiti in zatreti. Nekatere rokovnjače sem poznal po obrazu, n. pr. tri Gabre (očeta in dva sinova), Lopatnika in prekanjenega in velenadarjenega Cestnika.

V Ljubljano so me dali roditelji jeseni leta 1840. Naša hiša ni bila imovita. Spadala je k njej resda poldruga kmetija (21 oral), ali je bilo na njej precej dolga. Očeta mojega je pregovorila teta Česnovka, da me je poslal v ljubljanske šole. Omožena je bila v Lukovici pod Brdom. Svojih otrok ni imela. S krčmarstvom in trgovino si je pripričila precej imetka, pa je obetala mojemu očetu, da me bo podpirala. Dejala je često: „Naša zlahta je tako velika, pa ni v njej nobenega mašnika. Naj študira za duhovnika tvoj sin!“

V Ljubljani mi je dobil oče stanovanje pri Idričanki Mariji Tandler, ki je bila jako pobožna žena in skrbna „dijaška mati“. Ostal sem pri njej vseh deset let, ki sem jih preživel v Ljubljani. Na podlagi mengeškega izpričevala me je zapisal ravnatelj Šlakar v drugi normalni razred. Učni jezik je bil nemški, samo iz krščanskega nauka smo smeli prvega pol leta odgovarjati po slovenski. Ker sem imel jako dober spomin, mi nemščina ni delala dosti preglavice. Učno stvarino sem se učil na pamet kakor kak papagaj, besedila nisem skoraj nič razumel. Ker sem slišal v Ljubljani povsod toliko nemškega govorjenja, sem se brzo privadil in ga začel razumevati. Na koncu tretjega normalnega razreda še nisem mogel pogovarjati se po nemški, na koncu prve latinske šole pa sem blebetal na tem jeziku že precej gladko in pravilno.

Čitanje sv. pisma in življenje svetnikov me je uverilo, da se ne bom zveličal, ako ne bom živel tako, kakor so živeli božji ugodniki. Jel sem jih torej posnemati. Napočila je zame čudna doba pietizma. Zahajal sem pridno v frančiškansko cerkev, v kateri sem prebil često od četrte do sedme ure zjutraj. Popoldne pa sem hodil v isto cerkev molit križev pot. K izpovedi sem šel gotovo vsaj enkrat vsak mesec in se zapisal v razne bratovščine, katere mi je priporočala gospodinja. Pri njej smo molili vsak večer rožni venec, prvi dve leti po nemški, pozneje po ukazu njenega izpovednika po slovenski. Jaz sem pa še posebej odmolil doma vsak dan od konca po 10, kasneje 50 in proti koncu te dobe 89 očenašev. Oblizal sem, kakor veli pregovor, vsem svetnikom pete. Poljubljal sem vse svete podobice, ki sem jih mogel doseči, pa tudi cerkvena tla, naj so bila suha ali blatna! Nakladal sem si tudi trde poste: jedil, ki so mi najbolj dišala, n. pr. žgancev ali štrukljev se nisem dotaknil. Prikrajšal sem si i spanje. Če sem se po noči prebudil, sem skočil precej iz postelje, pokleknil in molil včasih celo uro. Najrajši sem molil kleče tudi v cerkvi in radi te pobožnosti so se mi raztrgale vsake hlače najprej na kolenih. Kmalu so me razglasile tercijalke za najsvetejšega dijaka v Ljubljani. Vsak si lahko misli, kako strašansko so se rogali in posmehovali mojim pobožnim vajam moji součenci pa tudi drugi ljudje. Celu pošteni krščanski možje so majali z glavami in govorili: „Škoda fanta, bodete videli, da bo zblaznel“. Jaz sem prenašal junaški vse zasramovanje, še veselilo me je, ker mi je dajalo najlepšo priliko, služiti si nebesa s krščansko potrpežljivostjo in odpuščanjem. Ta moj pietizem je trajal neskaljen štiri leta, od prve do pete šole. V tej šoli pa so me začele begati in

napadati silne dvojbe in sumnje. V spodnji gimnaziji sta se mi priljubila izmed šolskih predmetov najbolj zgodovina in zemljepis. Jel sem prebirati nemške zgodovinske knjige, ki sem jih dobival ali v gimnazijski knjižnici ali pa na posodo od součencev. Nekatere teh knjig so napisali seveda v duhu svoje vere protestanti ali pa tudi brezverci. V roke mi je prišel celo Rotek, ki govori jako svobodno o vseh rečeh in tudi o verskih. On je dal moji katoliški veri najhujše udarce. Verske dvojbe so mi uničile popolnoma mir moje duše in vesti. Mučile so me neprestano, zagrenile in ostrupile mi vsak založek, vsak požirek in tudi spanje. To ni šala - za človeka, če se čuti v nevarnosti, da izgubi večno življenje in nebesa, če mu šepeta z zaničljivim glasom kritični razum, da so morda vse te reči in vse verske „resnice“ le izmislice bujne fantazije in prazne bajke. Te dušne muke so postale sčasoma neprenosne, zadušljive, smrtne. Zaman sem molil in prosil Boga, da bi me osvobodil tega neznanškega trpljenja, zaman sem iskal tolažbe v pobožnih bukvah, zaman vprašal za svet razne izpovednike. Nekateri njih so me celo grdo ozmerjali in zapodili, češ, kdor nima trdne vere, je malopridnež in lump. Ker nisem našel nikjer pomoči, začel sem obupovati. Čimdalje bolj pogostoma sem dejal sam zase: Tako življenje, kakor je zdaj moje, je pekel že na tem svetu. Najbolje bo, da se končam. Huje kakor tukaj ne more mi se goditi niti na onem svetu.

Po končani peti šoli sem šel najprej domov v Mengeš. K teti Česnovki, pri kateri sem prebil vsake počitnice začeni od druge šole, sem mislil iti šele pozneje. Po stari navadi sem hodil vsak dan v cerkev, najrajši sem sedel na koru, kjer ni bilo gneče. Tja sem šel tudi prvo nedeljo. S kora se je dobro videlo pred oltar. Po maši gre duhovnik obhajati ljudi, same ženske. Na koncu njih vrste je klečala po gosposko oblečena deklica, katero sem poznal, ki me pa drugače ni zanimala. Ko pa jo zdaj pogledam, pojavi mi se prečuden prizor, da sem kar ostrmel. Ta deklica je bila tako zamaknjena v svetost zakramenta, tako ginjena, oduševljena in vneta po prejetju svojega zveličarja, da se ji je žarilo obličje lepše od jutranje zarje in je sijala iz njega tako nepopisno sladka milina, da se je oči moje niso mogle nagledati. Srce mi se je odprlo na stežaj in jo sprejelo vase, glasno utripaje in vriskaje od rajske radosti prve ljubezni. Podoba te deklice me je spremljevala odslej verno po vseh potih in krajih, kamor me je zanesla usoda, svoja volja ali naključje. Takrat, ko je zagorela v mengeški cerkvi v meni prva in pravzaprav edina prava ljubezen, sem imel sedemnajst let.

Bil sem šibak dečko, majhne rasti, na oči še napol otrok. Dobro sem začel rasti šele po dopolnjenem osemnajstem letu. Radoslava je bila sedem let mlajša od mene. To ime sem ji dal jaz, ker mi je bila najradostnejši pojav v vsem mojem življenju; pri krstu je dobila drugačno ime. Po letih njenih se je moglo reči, da je še otrok, ali v njenem govorjenju in vedenju ni bilo nič otročjega. Držala se je resno in govorila tako pametno kakor kaka dobro vzgojena petnajstletna gospodična. Bila je hči bogatih roditeljev, kar je pa ni čisto nič pokazilo. Ostala je vedno tiha, skromna, nelišpava, pohlevna in pokorna. Z deklami je občevala prijazno in spoštljivo, kakor da so ji bližnje sorodnice. Materi njeni se je zdelo, da je za svoja leta premrtva, drugi ljudje je pa niso mogli prehvaliti. Najbolj jim je bila všeč njena pobožnost. Oče njen je bil prost kmet, ali s svojim bistrim razumom in marljivostjo povzdignil se je med prve bogataše Kranjske dežele. Kupil je več grajščin, osnoval pivovarno, trgovino z vinom, udeleževal se velikih stavbnih podjetij, n. pr. gradnje kolodvorov i. t. d. Otroci iz take rodovine so navadno strašno razposajeni. Zjutraj se valjajo v postelji ali pa nagajajo družini. Moja Radoslava pa je vstajala zgodaj zjutraj in hodila vsak dan k sedmi maši. V cerkvi se je ponašala tako lepo kakor noben drug otrok. Mengšani so blagrovali njene roditelje, da imajo tako dobro hčerko. Z Radoslavo nisem imel prilike, da bi dosti govoril. Pozdravil sem jo prijazno vsak pot, kadar je šla v cerkev, in ona mi je ravno tako prijazno odzdravljala.

(Dalje prihodnjič.)

Noč beži . . .

Noč beží, beží
v halji črni . . .
Kam se ti mudi?
Vrni se, vrni! . . .

„Zora, zora, glej,
dviga žarno se,
črno mi haljo brez mej
trga na kose.“

Gozd in gaj že rodi
sapo jutranjo . . .
Noč hiti, se gubi
v večnost brezdanjo . . .

Pridi, pridi, noč,
zopet . . . adijo . . .
Sanje, ah, sanje proč
z njo odhitijo . . .

Fran Valenčič.

Anica.

Spisal Fr. Strnad.

(Konec.)

rno se je sukala po sobi, kar sicer ni bila njena navada.

„Zakaj tako hitiš danes, Anica?“

„Dela imam še dosti!“

„No, le čakaj, saj z mano ga ne boš imela več dolgo!“

Zastrmela je.

„Ali se bodeš kaj jokala, Anica?“

„Zakaj?“

„Ker pojdem stran!“

„Saj ne pojedete!“

„Kajpak da pojdem!“

„Kam?“

„No, na drugo stanovanje pač!“

„Pa — zakaj!“

„Zakaj — zakaj? Glej jo, no! Zato, ker pojdem!“

Oči so se ji še bolj odprle in barva njenega lica je postala še za nianso bledejša, nego je bila sicer. Videl sem, da je hotela reči nekaj, toda glas ji je zamrl. Meni pa je bilo zdaj hipoma tako lahko pri srcu, da sem se samo še smejal. Svoj sklep sem smatral za nekako žrtev, ki jo prinesem njej, in zdelo se mi je, da ji nisem dolžan nikakih ozirov več . . . da se smem zopet norčevati iz nje, kolikor se mi le ljubi. Bil sem prepričan, da se tista njena ljubezen kmalu ohladi, ko me ne bo več blizu, in da se bo v poznejših časih še sama sebi smejala, če se bo spomnila tistih abotnih otročjih sanj. In tako me je celo veselilo, ko sem opazil, da prebleduje, da omedleva in da se bori z jokom. Videl sem zdaj vse samo od smešne strani . . .

Zdaj se mi tudi smilila ni več. Zakaj bi se mi tudi bila? Ali ni bilo vse, kar sem storil, le njej v hasen? Če jo malce boli — kaj de to? Prej ali slej že uvidi, da sem ravnal prav, da sem ravnal pošteno, ravnal tako, kakor je bilo zanjo najbolje. Ali bi ji bilo mar na srečo, če bi se bil nekaj časa igral ž njo, potem pa jo

pahnil od sebe? In pahniti bi jo bil moral!... Tudi to uvidi, kadar bo toliko preudarna, da bo mogla presojeti! Še hvaležna mi bo!

Tako sem sklepal in bil sem uverjen, da sem vrl človek, da sem poštenjak, kajti vest mi ni ničesar očitala . . . —

Tako je prišel tisti dan, ko sem se imel preseliti.

„Anica, vidiš, zdaj pa grem!“

Bila je prišla, da bi mi pomagala pri spravljanju.

Odvrnila ni nič na mojo opazko. Navadila se je bila mojih šal in prenašala jih je vdano in potrpežljivo. Meni pa njen molk danes ni bil pogodu. Čutil sem neko potrebo, da bi jo ranil. Naj trpi malo, ko ji toliko žrtvujem! Zato ji rečem:

„Anica, saj te ne potrebujem!... Kar pojdi! Brez tebe opravi!“

Zdrznila se je. V pogledu, ki ga je vprla v me, sta se zrcalili bridkost in ogorčenost. Poznalo se ji je, da je razburjena. A odgovorila je mirno, dasi s tresočim glasom:

„Gospa so rekli, da naj vam pomagam!“

In začela je brisati prah s knjig ter jih pokladati na kopico. Prijela je semtertja tudi za kako drugo stvar, podala mi jo ali pa vzela iz rok ter jo položila v kovčeg ali v zaboj, kakor sem ji velel. Molčala je zopet, samo njene oči so me opazovale še zvedaveje nego sicer — kakor bi še vedno pričakovale, še vedno upale . . .

Jaz pa sem začel postajati čemerer in nejevoljen. Zdel sem se sam sebi smešen. „Kak mož si?“ sem si očital. „Takega otroka je prezirati, pa je! Kaka budalost, zaradi te sirote bežati in preseliti se iz lepega, udobnega stanovanja v manj lepo, manj pripravno!“

Pretirano, bolehalo se mi je zdelo moje rahločutje in moji oziri neumestni. In v svoji zlovolji sem jo začel celo sumničiti: „Kaj pa, če bi bilo vse to le skrbno nastavljena past . . . kaj, če bi jo kdo učil tako — njeni starši ali kdo drugi — kajti ljudje so zlobni in pohlepni! In kdo mi jamči, da ni sama že pokvarjena in zvijačasta?“ . . .

Toda, če sem se ozrl vanjo, so se mi hipoma zopet razpršile vse sumnje. Tako pristna, tako globoka žalost je bila razlita po njenem bledem, lepem obrazu! — In potem tisti bolestni vzdihljaji, pa tisti mehki pogledi, ki so tako strahoma prihajali do mene! — Ne, ne, to ni bilo mogoče . . . delal sem ji krivico!

In ob tem prepričanju se je zopet omehčalo moje srce! Njen obrazek se mi ni zdel še nikdar tako mil, še nikdar tako krasen in nikdar še nisem občutil večjega poželenja, da bi pritisnil k sebi to

drobno glavico, da bi se dotaknil s svojimi ustnicami njenega belega čela, njenih sladkih oči, njenih drhtečih ustnic . . .

Ah, te oči, ko bi le tako koprnele, ko bi le tako prosile ne bile! . . .

Vedela je nemara, kaj se vrši v meni, in kakor bi pričakovala, da se zdajzndaj zgodi tisto tako dolgo, tako željno pričakovano, je stala pred menoj in nepremično je gledala v me. Čutil sem v svojem srcu, da bi moral storiti nekaj — nekaj, kar bi ohladilo ono grozno žejo, za katero so mrle njene oči, v kateri je omedlevala njena bolna duša . . . In že sem jo hotel vprašati kakor tistikrat: „Anica, ali me imaš kaj rada?“ in povedati ji, da jo imam tudi jaz rad in da je moja in da ne grem nikamor, ko se zgane v mojih prsah in se pojavi zopet svarilni glas:

„Bodi pošten!“

— — — — —

In nisem se nagnil k njej, kakor mi je želelo srce, in nisem ji utešil žeje, kakor sem hotel, temveč segel sem v žep in ji stisnil v roko — debel srebrn denar . . . —

„Na, Anica, za spomin to, ker si mi tako pridno stregla!“

Ustnice so se ji odprle kakor vselej, kadar jo je kaj iznenadilo, iz oči pa ji je izginila tista miloba, v kateri so se ji sicer vedno kopale in topile. Kakor dva grozeča plamena so se mi zdele zdaj njene oči . . . nekaj kakor sovraštvo mi je švigalo tisti hip iz njih nasproti — toda vse le mimogrede. — In zopet ji je legla otožnost na obraz, samo še večja, še globočja od prejšnje . . . Roka, v kateri je držala denar, ji je omahnila, kakor bi ji bilo pretežko tisto srebro, glavo pa je naslonila na zid in zdaj se ni mogla zdržati več, zaihtela je naglas. —

Zasmilila se mi je. Bilo mi je, kakor bi moral stopiti k njej, objeti jo, pritisniti jo nase in vzklikniti:

„Ne jokaj, Anica, saj ne grem nikamor . . . moja si in moja boš!“

Ali oni dobri duh, ki me ni zapustil nikdar, je bil tudi zdaj pri meni! . . .

„Bodi pošten!“

In uklonil sem se mu! Posegel sem po klobuk, podal ji desnico in ji rekel mrzlo, kakor bi ne bil prav nič občutil, kakor bi se mi ne bilo treba prav nič bojevati, kakor bi ne imel prav nič usmiljenja v svojem srcu:

„Pa z Bogom, Anica! Kadar pridejo po moje stvari, pa jim jih pokaži! . . .“

Še enkrat se je ozrla v me s tistimi nepopisnimi, začudenimi, vprašujočimi očmi, potem pa jih je zatisnila, kakor bi umreti hotela. A jaz sem odhajal z zavestjo, da sem poštenjak, da sem učinil nekaj vzvišenega, zaslužnega, nekaj, na kar smem biti ponosen . . .

In bil sem v resnici ponosen! — —

* * *

Naneslo je tako, da sem moral ne dolgo po tistem na drugo mesto. Ko pa sem se dve leti pozneje po nekem oprasku vrnil v ta kraj in sem opoldne v gostilni sedel na vrtu, jo uzrem hipoma sebi nasproti. Sedela je na kupu žaganic, ki so bile zložene ob vrtnem zidu, a okrog nje se je pojala četa otrok. Nikake izpremembe ni bilo zaznati na njej. Zrastla ni bila menda nič, ali pa tako neznatno, da se ni dalo opaziti. Njen obraz je bil še vedno bledečast in suhljat. Samo njen pogled se mi je zdel za nianso ostrejši od prej. A še vedno je odsevala iz njenih oči nekdanja miloba in še vedno je trepetalo tisto čudeno in nepopisno v njenem pogledu . . .

Zrla je nepremično v me, kakor bi se me nagledati ne mogla. Meni pa je bilo to neprijetno. Pri srcu me je nekaj težilo in neka nejasna čut mi je napolnila prsi. Podvical sem se ter odšel.

A ko sem na večer odhajal, me je pričakovala na kolodvoru. Stisnila se je v kot in zopet so strmele v me ter me spremljale pri vsaki stopinji njene začudene oči. Ko pa sem se usedel na vlak, sem videl, kako so se ji skalile . . .

In zopet tisti umirajoči pogled! . . . —

Vlak je oddrdral in drdral že precej časa, a meni se je še vedno zdelo, kakor bi bilo vprtih vame dvoje mrklih zvezd . . . Kamorkoli sem se ozrl, sem jih videl . . . In dasi sem si prizadeval, nisem mogel pozabiti teh oči . . . Nekaj so mi očitale . . . in tako užaljene so se mi zdele! Toda zakaj? Kaj sem zakrivil? Mar nisem ravnal pošteno, mar se nisem vedel plemenito? . . . Nisem bil mar čist pred Bogom in pred ljudmi? . . . —

* * *

In potem sem jo videl še enkrat.

Kakor v sanjah se mi zdi sedaj vse to . . .

Pot me je vodila preko polja in tam na neki njivi je čepela, bleada, izhujšana, raztrgana. A njen obrazek je bil še vedno lep in mil; in tako nekako oduhovljen in prozoren je bil. Človek je videl v srce skozi ta obraz! . . .

Posegel sem v žep, da bi ji kaj podaril, tako revna in zapuščena se mi je zdela. A spomnil sem se še o pravem času, da tega ne smem storiti. Obšla me je hipoma čut, kakor bi ji bil nekaj drugega dolžan, kar se ne more in ne sme nadomestiti z denarjem!...

Poleg nje je stal možki: koščen in grdogled hrust. Imel je stisnjene pesti, in ko je opazil, kako so se zamaknile v me njene žejne, začudene oči, se mi je zdelo, kakor bi se bile dvignile te pesti . . . kakor bi ji bile grozile . . . kakor bi jo udariti hotele. Uboga glava, ako pade taka roka nanjo! A nemara, da je padala pogosto! Saj je bila tako žalostna, tako strta! . . .

Spoznala sva se takoj . . .

Jaz sem se v svoji zadregi nasmehnil, nasmehnil tako, kakor se nasmehnemo komu, ki smo ga poznali, pa smo se mu od-tujili — napol prijazno, napol prisiljeno. A čudno! Njen obraz, ki se je držal sicer vedno na smeh, se zdaj ni smehljal. Njene ozke ustnice so bile obdane od tako bolestnih potech! In njene oči so jokale, ne da bi se bile solzile! Pogledala me je z isto mirnostjo kakor vselej, a mene je zaskel v dnu srca njen pogled. Zdaj, ko sem jo videl ubogo, strto, uničeno, se mi je hipoma razjasnilo in hkratu sem razumel, česa so me tako milo prosile nekdanje njene oči . . . Zdaj me niso prosile ničesar več, zdaj je bilo prepozno — zdaj so samo še jokale te brezsolzne oči! A tistikrat so me prosile, toda jaz jih nisem uslišal! . . . In zdaj sem uvidel tudi, kako grozno sem se motil, uvidel in spoznal, da sem grešil, ker nisem sledil zahtevam svojega srca. Tisti glas, ki me je opominjal in svaril, ki me je odvrčal vedno — ah, to nisem bil jaz! O, zdaj sem vedel, zdaj sem znal, kaj sem storil! To bitje je živelo v razmerah, katerih meje se niso ujemale z mejami njenih želja! To bitje je imelo svojo trdo usodo, kateri se ni protivilo, ker se ji ubraniti ni moglo, a v kateri si je želelo opore! To v robstvo obsojeno bitje si je želelo svetlega žarka, ki bi razsvetljeval temo njenih poznejših let! . . . Enkrat je bila prilika, potem morda nikdar, nikdar več! . . . Kakor zimzelen okrog močnega debela, tako bi se bila rada oprijemala njena trpeča duša spomina na srečen hip iz minolega življenja! Ta spomin bi jo bil tolažil, ta spomin bi jo bil krepil . . . bi jo bil zazibaval v urah grenkosti v sladkomameče sanje! . . . —

O, zdaj sem vedel, česa so me prosile, česa so si želele njene žejne oči! Vedel pa tudi, da sem grešil, ker jim nisem uslišal prošnje, in da sem, hoteč storiti dobro, učinil neodpuštno zlo! Zdaj sem vedel vse . . . vse! . . .

„Zavrget si me in ranil!“ mi je rekel zdaj tisti njen čudoviti pogled. „Zakaj mi nisi privoščil majhne sreče? . . . Zakaj si me pahnil od sebe? . . . Zakaj ti ni bilo mar moje ljubezni in mojih prošenj? Tako malo sem zahtevala . . . tako malo — en sam poljub, ah, najmanjše znamenje, da vračaš mojo ljubezen, in večno . . . večno bi ti bila hvaležna! A ti nisi hotel! Žalil si me in ranil! Kriv si, kriv! . . .“ —

Kakor o mamljen sem stopal dalje . . . —

* * *

In zdaj, po tolikih letih, mi prisveti često kar sredi goste, temne noči dvoje milih, vdanih, koprnečih oči nasproti! . . . Kakor dve zvezdi na daljnem nočnem nebu so te oči. Njih svit ni žaren; podoben je medlemu fosforesciranju; in vendar prodira z nenavadno silo v mojo dušo, v moje prsi ter mi budi kes, da nisem nikdar poljubil tistih žejnih oči, nikdar pobožal tiste drobne, sladke glavice, in vzbuja dvojbe, ni li morda človek človeku še nekoliko več dolžan, nego dovoljujejo odreveneli nazori naše ledene morale, in nima li zapoved: „Ljubite se med seboj!“ še nekoliko drugačnega pomena, nego ji ga dajejo tesnosrčni pismouki in hinavski farizeji . . . —

Tecite, urice moje . . .

Tecite, urice moje —
tecite kar naprej,
da bo prej nočka minula,
da se zdanilo bo prej . . .

Meni je dosti te teme,
meni je dosti teh sanj,
jaz bi rad v novo življenje,
v dom razvozlanih vprašanj!

Kdo bi se trudil in mučil —
kdo bi zapravljal moči,
kdo bi v nevednosti taval
cele brezkončne noči? . . .

Tako življenje ni zame —
jaz sem svetlobe željan:
vseokrog solnce nebeško —
vseokrog svobodni dan!

Helen Helenov.

„Maj“.

Spisal Iv. Lah.

Byl pozdní večer — první máj,
večerní máj — byl lásky čas.
Hrdliččin) zval ku lásce hlas . . .

olikokrat sem te slišal, ti krasna pesem! Pojdi pomladanskega večera po ulicah v Pragi, zaidi v „Riegrove sade“ ali v „Kinskega vrt“, na „Letno“ ali v „Stromovko“, povsod slišiš šepetati nje vabljive besede. Ž njimi se začanja ljubezen neizkušenemu petošolcu, nje nahajaš v pismu idealne deklice, nje si šepeta zaljubljeni par. Skoraj nihče več ne vpraša, odkod so te besede, kdo jih je prvi zapisal; slišijo jih drug od drugega in jih ponavljajo in tako gredo od roda do roda. Prišle so od srca in prodirajo k srcu, zato si jih vsakdo zapomni in vsakdo čuti njih moč. Tako so postale narodne te preproste, a tako čudovite vrstice . . .

Maj! Kdo na svetu ne čuti tvojih življenja polnih dni, tvojih šepetajočih večerov, tvojih skrivnosti polnih noči? Kateri pesnik še ni zapel tebi in tvoji jasni pomladi vesele pesmi? Z mogočnim glasom vabiš, maj, življenje k življenju: Živi, človek, življenje je cilj življenja! . . .

Vesel je prvi maj v Pragi! Pražan je človek, ki zna živeti, zna urediti življenje tako, da je veselo. Menda je to znak velikomeščana!

Ob štirih zjutraj zaigrajo godbe po ulicah. Tisti, ki so prvo majevo jutro dočakali v kavarnah, se pridružijo, veseli glasovi godbe in množice bude iz spanja zaspance, ki spe v krasnem prvem jutru majnikovem. Odpirajo se okna, prikažejo se veseli obrazi mladih gospodičen; kot rosa sijajo njih življenja polne oči! Morda so se prebudile ravno iz lepih sanj! Prikažejo se tudi zaspane starke, ki morda samo v lepih spominih obhajajo prvi maj. Hišniki odpirajo vrata, vse hiti na ulice in naprej po mestu, oznanjat prvi maj. Godba zavije v Riegrove sade in igra tam ves dan. Vsa Praga je pokoncu. Živahne Pražanke se pokažejo v novih toaletah, socijalni demokratje hodijo v skupinah z rdečimi, narodni socijalci s češkimi, z rdečebelimi znaki. Povsod veselo življenje in hrepenenje! In zvečer pa slišiš iz daljave glasove godbe in šumenje po ulicah, začutiš jasneje

*) Hrdlička = grlica.

tisto pesmico, kakor da jo nosi nagajiv pomladanski veter preko bujne zemlje, kakor da drhti nad mladim zelenjem, šusti v mehkem listju . . . In kar samo se ti ponavlja :

Byl pozdní večer — první máj —
večerní máj — byl lásky čas.

„To je pesem enega naših starejših pesnikov,“ mi je pisala gospodična Čehinja . . . „To je začetek njegove pesmi ‚Maj‘.“

Ako danes vprašaš Čeha, kateri je največji češki pesnik, dobiš različne odgovore. Pesnika kateksohen, kot je Rusom Puškin, Poljakom Mickiewicz, nam Prešeren, Čehi nimajo. Navdušeni Čehi, ki sanjajo o starem češkem kraljestvu, najbolj ljubijo Svatopluka Čecha kot pesnika, ker opeva češko sužnost in nesrečo svojega naroda; Čeh, ki mu je do tega, da je njegova domovina znana po celem svetu — in to je značilna poteza pravega Čeha — prisoja prvenstvo najplodovitejšemu pesniku menda svetovne literature, ki ga še zaradi tega pozna ves svet, to je: Jaroslav Vrchlický; ženskemu svetu se je še najbolj priljubil nežnočutni Julius Zeyer; starejši Čeh, „slovanofil“, priznava prvenstvo Janu Kollarju, češ, to je bil „vlastenec“ (domoljub); kak drug se ti mogoče potegne za Nerudo in prisodi njemu venec prvenstva.

Nam Slovencem so vsa ta imena znana. Poznamo pesnike iz časa narodnega prebujanja: Erbena kot pesnika narodnih motivov (Kytice), Čelakovskega po zvezi s Prešernom, Jana Kollarja po njegovi „Slavy Dceri“, poznamo druga imena iz predmarčne in poznejše dobe deloma po prestavah, deloma po životopisih, a malokdo pozna pesnika naših uvodnih vrstic, pesnika „Maja“, Karla Hyneka Macho. Zgodi se v svetovni književnosti, da se prikaže talent, kot meteor zasije, razsvetli temo in izgine . . . Shelley, Sep Szarzynski, Lermontov, Kette so prišli tako in so izginili. Tudi o Machi piše životopisec: Delavnost Machova ni trajala dolgo, niti pol desetletja. Pojavil se je kot meteor in je izginil . . . Da, res je bil to svetel meteor! Kdor prečita njegovo pesem „Maj“ in pogleda v njegovo burno življenje, spozna, da je bil Macha pesnik, ki je imel biti Čehom to, kar je Rusom Puškin, Poljakom Mickiewicz, nam Prešeren. A zasvetil je, in kakor da je spoznal, da je prišel prezgodaj ali v nepravi kraj, je zatonil v večnost. Toda njegov „Maj“ je prorokoval bodočo luč, novo življenje, obnovenje . . . Njegov životopis je kratek kot njegovo življenje. Umril je star 26 let. Rodil se je v Pragi, na Mali strani, 10. listopada 1810. Njegov oče

je bil mlinar, mati pa je bila hči Jozefa Kirchnerja, „glasbenika iz Prage“. Oče ni bil nepremožen, a znani finančni patent Wallisov iz leta 1810. je pripravil tudi njega v bedo, tako da je mogel le malo pomagati sinu pri študijah. Študiral mu je na praških nemških gimnazijah in se je potem odločil za pravo. Leta 1834. je šel z enim svojih prijateljev v Italijo, leta 1836. pa je postal amanuensis in praktikant v Litomeřicah. V istem letu, dne 20. oktobra, je nastal velikanski požar v mestu. Mladi pesnik je hitel na pomoč bližnjemu in pomagal pri gašenju. Tu se je prehladil in štirinajst dni potem umrl . . . ter bil pozabljen! Zakaj? Razumeti moramo čas! Narodna zavest se je takrat na Češkem začela buditi. Praga je bila v tem skoraj najbolj trmoglava. Nemirno gibanje je prispelo v letih 1820. do 1830. do vrhunca. Začel se je boj na celi črti proti tujstvu. Samo dvoje je bilo: češko in tuje! Vrednost je imelo takrat samo domoljubno delo, slavljene so bili Kollar, Čelakovský, Jungmann, Palacký, Šafařik, sploh kdor je pisal o Čehih ali Slovanih. Tudi pesem je morala biti narodno-tendenciozna, da je dobila priznanje. Umetnost je lahko pri tem trpela, ideal je bila narodnost in po njej se je sodilo! Macha sam je živel v teh burnih časih, a njega ni vnela posebno „Slave Dcera“ niti iz leta 1824., niti iz leta 1832., tudi ne Kraljedvorski rokopis. V njem je spala globoka umetniška duša, hrepeneča v kraljestvo čiste poezije. Macha sam je bil mračen človek, tih, samoto ljubeč in ni maral v javnost, v boj. Bil je rojen mizantrop. Par prijateljev, ki so kot on kmalu umrli, in pa poezija, to je bilo vse, česar se je oklepal. Pisatelji viteških romanov, kakor Spiess, Radcliff ter drugi romantiki, so bili njegovi ljubljenci v mladosti. Nasrkal se je iz njih poezije, po kateri je hrepenela njegova poetiška duša. Domoljubje je pač takrat prineslo na površje knjige iz prejšnjih časov, iz zgodovine češke, a bile so večini premalo domoljubne, Macha pa je tam zagledal jasno luč, poezijo, čisto, lepo, polno čudovitosti in visokega poleta, kakor jo je čutila njegova romantiška duša. Po Evropi je bil zavladal duh romantike. Byron in Walter Scott sta bila ideala pravega pesnika. Resni Schiller in Goethe sta se umaknila fantastnemu vrvenju, poeziji, polni življenja, bojev, čudovitosti. Proslavljano Slovanstvo je spomnilo Macho na slovanske literature, posebno poljsko. Vpliv Mickiewiczvega „Wallenroda“ nanj je jasen. Pesnik je prišel na pot, ki je je iskal, prišel je v svet, ki je harmoniral z njegovo notranjščino; tu je bil doma!

Stopil je v kraljestvo poezije.

Tam, kjer v lesu na visoki skali
so srebrnozvoki hrasti stali,
se pred časom dvigal visok grad,
v njem je bival vitez Milorad.

Ljubil on je knežno Belolino,
često na grad Milino višino
nosil skozi senco je dreves
vranec k ljubici ga v črni les.

Belolina, kot boginja Lada,
tudi je ljubila Milorada,
sladke, mile sanje vsaki čas
kažejo povsod njegov obraz.

Tako začenja v eni prvih svojih pesmi. Tu takoj vidimo romantiko. Bil je to šele poskus. Pozna se še prvotnost, kajti češki jezik je bil še v povojih, gramatikalna in metrična vprašanja še niso bila stalno rešena. Poleg domoljubnih pevcev se je torej jel razvijati pesnik s čisto poezijo. Pred vsem je zanimala Macho severna Češka s svojo prirodno lepoto, posebno Krkonoši. Ker ni imel sreče, prebivati v mladosti med narodom ter poslušati bajke kakor drugi pesniki romantike, ustvarjal si je njegov duh sam čudovite pravljice. Tako je nastala „Krkonoška pot“.

Tu vidimo tisto romantično naravo, hitečo in hotečo v nadzemske sfere, polno sanj in nezadovoljnosti s svetom. Isto nahajamo v vseh njegovih mladih poskusih. Sam se opisuje tako: „S tugo-polnim srcem sem stopil v svet z nado, da najdem v njem uresničene zlate sanje prve mladosti. Objel bi jih bil! . . . Ali, ko se je zagrinjalo odgrnilo, sem zapazil, da sem ogoljufan! Na lunojasni njivi sem hotel utrgati cvet, a kot led hladna solza je oškropila nočna rosa mojo roko; — sklonil sem se nad rožo, da bi gledal nje krasoto, a videl sem, da poganja iz groba. Iskal sem ljudi, ljudi, kakršni so se kazali v mojih mladih sanjah, a našel sem same krinke, ki so brez srca gledale name; hoteč objeti raj, pritisnil sem samo hladno zemljo na svoje ljubezni polne, hrepeneče prsi . . .“ Tu vidimo Macho, pesnika svetobolja, kakor se nam kaže bolj ali manj povsod.

Italija je povznesla pesnikovega duha, čeprav mu denarne razmere niso pustile dalje časa bivati v domovini umetnosti. Romantični epos, kakor „Parizina“, „Ujetnik Chillonski“ ali „Konrad Wallenrod“, to je bil njegov ideal. Konec leta 1833. je napisal krajšo sličico: „Márinka“; večji novelistični spis je „Křivoklat“. Izšlo je v Tylovih „Květih“, a „Česká Včela“, ki jo je takrat urejal Čelakovský, je ob-

sodila tako pisanje. Macha je uvideval, da se ne razume niti z ljudmi, niti s časom! Pod vplivom W. Scotta je napisal roman „Cigani“ (priljubljena tema romantikov) in nekaj odlomkov pesmi „Menih“. Povsod se kaže, kako išče pesnik poti. Glavna njegova pesem pa je „Maj“. O tej pesmi se lahko reče: ko bi ne bil Macha napisal nič drugega, dovolj bi bil pokazal, da je pesnik in še velik! Vsega pesnika vidimo v tej pesmi! Izšla je ta pesnitev leta 1836., le nekaj mesecev pred pesnikovo smrtjo. Torej ob času, ko smo mi dobili prvi epos: „Krst pri Savici“. Pesem je pravi biser med deli, ki jih je rodila romantika. Da pesnik ni še čisto svoj, se vidi, a vendar je vse krasno, globoko, vzeto iz njegove duše. Naravnost čudovito je opisovanje prirode. Na marsikaj se spomniš: Na Puškinove „Brate razbojnik“, na Lermontovega „Demona“, „Mciří“, ali pa na „Bojárina Oršo“, na Mickiewiczzevega „Konrada Wallenroda“, ali pa na „Parizino“, a vendar stoji pred teboj „Maj“, samostojno delo češke romantike. Pesem je bila posvečena Hinku Korunu, praškemu meščanu, vnetemu domoljubu, ter ima v posvetilu refrain:

Věrný syn a bratr náš,
dobré Čechů srdce maš.

A to je le nekak odmev tedanjega domačega domoljubnega pesnikovanja. Pesem sama se začinja z uvodnimi vrsticami „Byl pozdní večer — první máj“. Sledi opisovanje prirode, v čemer menda do zdaj ni te pesmi še nihče prekosil. Pod hrastom sedi v tem času deklica Jarmila ob bregu jezera. Ljubi Viljema, voditelja „plavcev“, imenovanega „strašný lěsů pán“. Pridirja plavec in pove, da je Viljem ujet. Ubil je svojega očeta, ki mu je bil uničil srečo, in je postal glavar razbojnikov ter iztegnil roko po Jarmili. Opis prirode in čuvstvovanje deve je opisano mojstrsko. V drugem spevu opisuje Viljema v ječi. Boj junaka in njegovo razmerje do sveta je plastično risano. V „Intermezzo I.“ o polnoči govori vsa priroda o gospodu lesov. Vsak da svoje k pogrebu. V tretjem spevu je usmrtitev Viljema. Poglavlje je polno refleksov. V „Intermezzo II.“ se snidejo njegovi pristaši. Vse odmeva: vůdce zhynul (glavar je poginil).

Zašumeli so lesovi,
zašumeli so valovi,
on je umrl — umrl, umrl . . .

V četrtem spevu pride pesnik sam v tiste kraje . . . Pesem je bila čisti odmev pesnikovega čuvstvovanja. Na koncu obrne vse nase in začne zopet:

Bil spet večer je — prvi maj —
 večerni maj — ljubezni čas —
 k ljubezni zval je ptice glas,
 kjer borovi cvetel je gaj . . .
 O njej šustel je vetrč tih,
 cvetoči list je o njem drhtel,
 o njej je slavec roži pel,
 po njej je vonjal rože vzdih.
 Jezéro gladko v senc je hladih
 šumelo njeno tiho bol,
 objel ga breg je naokol,
 kot bratec sestro v dnevih mladih.

— — —
 Tako sedel sem tam, da vzšla je luna v svet,
 in žar večerni in obraz moj — bled
 postal je, — mesečina se razlila
 po dolih, lesih, gorah je in dalj razkrila . . .
 Zdaj kukanje začuje se v daljavi,
 gubi se v noč, zdaj sova se pojavi . . .

— — —
 In v žalosti sta mi v očeh dve solzi stali,
 kot iskre v jezeru, po licih sta igrali,
 ker moj je vek, mladosti moje vek
 odnesel daleč večni časa tek.
 In sanje daleč, kot mrtva senca, so njegove,
 kot belih mest podoba zre v valove,
 kakor umrlih misel zadnja, ki zbeži,
 kot njih ime, kot davnih bojev čas,
 sijaj na severu in svit, ki v njem žari,
 ton harfe zlomljene, kot strune zadnji glas,
 preteklih vekov dan, kot raste zvezde svit,
 kot izgubljena pot, kot mrtvih dev nakit,
 pozabljen grob, raj večnosti zakrit,
 kot ogenj pogašen, kot zadnji zvona glas,
 laboda zadnji spev, zgubljeni ljudstva raj,
 to moj je mladi vek . . .

Vidiš li potnika, ki spe k cilju? . . . vprašuje pesnik. Naj ne vidijo
 tvoje oči, kako izgine za obzorje . . . To je moje bodoče življenje!

Kdo srđci takému utěchy jaké dá?

Bez konce láska je! — Zklamánat' láska má!

In končuje zopet:

Je pozdní večer — první máj —
 večerní máj — je láskey čas;
 hrdliččín zve ku lásce hlas:
 „Hunku! — Vileme!! — Jarmilo!!!“

Nesoglasje s svetom in nesoglasje v srcu je rodilo to pesem.
 Pesnik kot da čuti, da mu je blizu konec. Kdo se ne spomni, kaj
 pravi Lermontov:

Začel sem zgodaj, končam rano
in mnogo moj um ne zvrši;
v dnu duše mi, kot v oceanu,
razbitih nad obup leži.

V tej pesmi vidimo vse svetožalje Machovo, njegova labodja pesem je to. Priroda, ljubezen, boj, oddaljene, skrivnosti polne višave, to je bila poezija romantike, ki je prehajala potem navadno v misticismem, ako se ni ohladila v realizem. Macha je ljubil pesniško: „Ljubim te in mi je žal, da te ljubim, vendar ne morem, da bi te ne ljubil.“

Nekaj dni pred smrtjo mu je izvoljenka povila sinčka; hotel jo je vzeti, določil je dan za svatbo, a nekoliko dni pred tem določenim dnem je umrl. V tem je vsa tragika.

„Maj“ je izdal pesnik samostojno in tedanja kritika ga je odločno odklonila. Nazvali so ga fantasta, razbrzdanca (celo po njegovi smrti je napisal Tyl povest „Rozervanec“, kjer je baje Macha opisan). Duh časa je bil drugačen. Macha je bil tudi „Freigeist“. Njegov junak v „Maju“ premišlja v ječi:

Temnejša noč . . . V to tmo noči
vsaj lune žar, vsaj zvezd odsvit
se vkrade — tam, tam svita ni, —
ne vkrade tja se žarek skrit,
tam sama tma prebiva . . .
Tam vse je eno, delov ni,
brez konca, brez trenutkov, dni;
ne mine noč, ne vstane dan.
Tam, kot da čas počiva . . .
nikjer ni ciljev, ne poti,
brez konca dalj, nezmerna plan
in večnost v njej kraljuje . . .
Vse prazno, pusto nad menoj
in okrog mene, pod menoj
le sama praznost biva.
Brez konca — tiho, — nikak glas,
brez konca kraj je, — noč in — čas — —
to misli smrtnih sen krasan,
to, kar se „nič“ naziva . . .
in ko se jutri nagne dan,
v ta prazni nič sem odpeljan . . .

Tak duh je bil seveda takrat še nenavaden, dasi je ostro spojen z romantiko. Byron da sežgati mrtvega Shelleya v Italiji in da pepel shraniti na protestantovskem pokopališču v Rimu, Puškin se v pismu do prijatelja priznava za ateista in ga zato zasledujejo, Mickiewicz gre s poljsko mladino po istih potih, tudi Prešeren je razvpit svobodomislec. Kričeče domoljubje ter idealizem in njegovo pojmo-

vanje o umetnosti in življenju, to se ni zlagalo, zato ga čas ni razumel — izginil je ter je bil pozabljen. A imelo je priti obnovenje. Leto 1848. je dalo Čehom pravice in svobodo. Ideal, za katerim je stremil češki narod pol stoletja, je bil dosežen. Še se oglašajo domoljubni pesniki, opevajo domovino. A prične se novo gibanje, hrepenenje po pravi poeziji. Že 1848. leta se pripravlja izdanje spisov genialnega Macha. Sicer se je to zavleklo za nekaj let, a duh njegov je zmagal. Novi pesniški naraščaj je zagledal v njem svojega predhodnika. V znamenju „Maja“ se začne vse gibanje. Ne Kollar, ne Čelakovský, Macha postane vzgled pesnika. Leta 1858. izdado Hálek, Frič, Barak almanah „Maj“. V času torej, ko smo tudi mi z „Glasnikom“ začeli novo pot, nastopijo novi ljudje tudi na Češkem v znamenju „maja“. Vitězslav Hálek, posebno znan po svojih „Večernih pesmih“, podobnih „Obrazom“ našega S. Jenka, postane prvi pesnik („Večerní písně“ so letos izšle zopet v več izdajah). Za njim sledi plodoviti Neruda. Domoljubje se umakne pravi poeziji. Tu se torej zgodi prevrat, ki ga pri nas (gl. let. „Zvon“ str. 168. do 169.) vidi dr. Tomiňšek v osemdesetih letih. Humanizem prehaja potem celo v kozmopolitizem. Slavna trojica: Čech, Zeyer, Vrchlický je sledila temu začetku in dvignila češko slovstvo na oni vrhunec, na katerem se nahaja danes. A še je „maj“ geslo. Osnovalo se je pisateljsko društvo „Maj“, kjer so se združili najboljši češki pisatelji, iz njega se je rodilo „založništvo Maja“, iz njega je izšel beletristični tednik, ilustrovani „Maj“. Danes je to močna organizacija, ki je prinesla lepih del češki literaturi. Skrbi se za cenejše izdaje poljudnih knjig, skrbi se za otroške knjižice, začel je poleg „Maja“ izhajati časopis za mladež, skrbi se za dobre igre, pa tudi za pisateljski penzijski fond se skrbi.

To so torej odmevi Machovega „Maja“. Macha sam ni velik po množini del. 10, 20, 30 knjig, to je znamenje češkega pisatelja; nekaj pesmic, par spisov v nevezani besedi in krasni „Maj“, to je delo Machovo. Majhen je ruski Koljčov, a kdo ga ne čita rad, kdo ne pritrdi, da je pesnik. Isto je Macha. Malo, a to je poezija, tu se pokaže ves pesnik. „Maj“ je bil mnogokrat izdan. Lani je bila Machi posvečena majeva številka lista „Maja“. Njegovo ime se sicer malo imenuje, celo prave podobe nimajo njegove. Med obsežnimi deli drugih pesnikov izgine mala knjižica, kakor izgine v ognju iskra, ki je povzročila ogenj. Toda duh „Maja“ je oživil in prerodil češko slovstvo! Zatonil je bil meteor, a njegov lesk je prorokoval lepšo bodočnost. —

Književne novosti

Ivan Cankar: „Gospa Judit“. (Konec.) Naši najboljši kritiki prejšnjih dni so se z eno ali dvema izjemama povzpeli kvečjemu do filologične višine in so koristili vsaj pravilnosti jezika; posnemalci so pobirali stopinje za njimi, hvalili in navajali tiskovne hibe. In če je bil kateri, ki je v srcu začutil bolelost radi tega farizejskega dela, potolažil se je s tehtnim razlogom, češ, za nas Slovence, ki smo majhen narod, je to dobro; to delo je bilo gotovo najslabše; če je bilo dobro, rekli so, da bi se umetnika ne maral sramovati niti večji narod; če je bil res dober, bil je enak Danteju, Goetheju in Schillerju. To vse je gojilo bolno domišljavost in zatiralo zdravo ocenjevanje domačih del, da, zatemnilo je celo pojem o pravih umotvorih; priče za to so nam skoraj vsi novejši umetniki. Jaz pa sem mnenja, da bi moral pravi naroden kritik tako visoko ceniti svoje kritikovanje, da bi je smatral za nekaj odmev narodove umetniške vesti, kritika bi torej bila nekaka pobotnica, da je narod resnično prejel in vzel na znanje od izvoljenega svojega sina poklonjeni mu dar. Niti hvalospelov, niti plehkkih opominov o narodnosti in rodoljubnosti ne potrebuje pravi umetnik, noče pa, da bi mu nepoklicani najemniki v narodovem imenu trnjevo krono pokrivali na glavo, češ, da je lovorov venec. Da pa kritik more biti vreden in dostojen posredovalec med občinstvom, zato mora imeti ono lastnost, katere si ne pridobi, ako tisoč estetičnih in petsto filologičnih knjig prebere: on mora biti v stanu, da umetniško čuti, ker drugače je rokodelec, je usurpator, ki si prisvaja sodbo o najsvetejših rečeh, on je grešnik nesposobnosti. Ono res nekako idealno razmerje med umetnikom in občinstvom, kakor sem se izrazil v prisposobi iz prozaičnega kupčijskega življenja, pa ni prazna utopija, ki se ne da doseči, saj je bilo to duševno razmerje skoro do pičice uresničeno v starih Atenah, kjer je estetično tako izobraženo in za umetnost tako goreče grško ljudstvo v glediščih ali pri narodnih svečanostih deloma samo, deloma po svojih izvoljenih zastopnikih izrekalo sodbo o svojih umetnikih. In to grško ljudstvo se ni motilo v svojih umetniških pravorekih, in nikjer se ni tako organično in tako harmonično razvijala narodna umetnost kakor pri Grkih, ali vsaj ob njihovem ognjišču v — Atenah. Gotovo pa nihče ne more trditi, da so bili ti umetniki omejeni po morali, rodoljubju in bogovih; pa vendar so nam Grki vzgled narodne požrtvovalnosti in narodne moči, katero moč so zlasti v poznejših žalostnih časih črpali ravno iz svoje umetnosti. Dandanes so razmere drugačne, zato pa je naloga posredovalcev med občinstvom in umetnikom tem važnejša; ne da bi se kritik ponižal k samopašnim in grobim željam množice, ampak on jo mora dvigati, on ji mora „kazati pot v deželo duhov“, izvrševati mora torej deloma nalogo, ki jo nekateri po krivici zahtevajo od umetnika. In če je kritik res sposoben za umetniško sočutenje s tvoriteljem umotvora, tedaj ga bo umetnikova sila segrela in ga usposobila, da bo sam napisal kritiko, ki ne bo težka ko kamen, bodeča kó trn; ocena sama bo neke vrste umotvor, ki bo vabil resnega bralca, ker bo ob njej primerjal svojo sodbo o čitanem delu s kritikovo, v čemer baš obstoji pedagoška važnost ocen za občinstvo. Res, da se pravi umetnik ne bo zmenil za neslane nasvete, kako in kaj bi bil moral peti, ker ve, da je naposed v tem le kritikovo mnenje, če pa pozna njegov fini okus, ne bo ocena sploh brez vse vrednosti tudi zanj, saj vemo, kake važnosti so bili često kritiki za vso prihodnjo smer umetnosti. Tega pa pri nas navadno ni bilo doslej, zato tudi ni

bilo tistega pristranskega razmerja, ki mora naposled nastati med finim kritikom in pravim umetnikom, obema, zlasti pa umetnosti na korist. Morda se bo zdelo, da sem prestrogo sodil našo kritično mizerijo, saj se po vseh listih umetna dela vedno kritikujejo; to gotovo, ali nestalnost in slepo hlastanje umetnikov ali bolje psevdoumetnikov po najmodernejših strujah in pikantnih predmetih, na drugi strani zadrega občinstva modernejši slovenski knjigi nasproti in skoraj komična zadrega kritike same napram količjak nenavadni umetniški prikazni in zlasti kličovska zakulisna in javna sovražnost napram nekaterim in ne slabim umetnikom, vse to jasno priča, da v naši umetnosti ni vse tako, kakor bi moralo biti. — To naj bo namesto ocene zgoraj navedene Cankarjeve knjige, ki bo moje misli podprla in v podrobnostih razjasnila. Kdor bo čital zanimivo, dasi žalostno pripovedovanje umetniške duše, gospe Judit, ta bo tudi spoznal, da so moje vrste vendar neka posredna kritika našega umotvora. Na koncu pravim le: Pojdi tudi ti, čitatelj, kupi knjigo in čitaj, in če ne najdeš tudi sebe izpostavljenega v tej častni galeriji, poberi kamen in ga vrzi na Cankarja in — mene!

Dr. Ivan Merhar.

Kralj Lear. Zaloigra v petih dejanjih. Spisal W. Shakespeare. Poslovenil Anton Funtek. (Prevodi iz svetovne književnosti. Založila in izdala „Slov. Matica“. I. zvezek). V Ljubljani 1904.

Vsak narod, ki se poteguje za samostalnost, mora načelno napeti vse strune, da nudi svojem v domačih mejah in z domačimi pripomočki tiste drugih narodov najvažnejše pridobitve, ki zaslužijo in vobče tudi uživajo zaradi svoje veličine svetovno priznanje. Prvi pripomoček v priobčevanju je seveda jezik; zato je naloga vsakega naroda, skrbeti za prevode svetovnih del v svojem jeziku. Dokler teh ni, se poslužujejo vsi, ki jim domače slovstvo seveda ne zadostuje, kakega tujega jezika; iz tega pa jasno sledi, da se jim zdi lastni jezik proti onemu, ki jim je odprl pogled v širši svet, ubožen. Zato so prevodi nekako kulturno merilo za vsak narod. Čehi n. pr. — Nemcev niti omenjati ni treba — so s prevodi iz svetovne literature preskrbljeni tako, da se vsak Čeh lahko v svojem jeziku literarno popolnoma izobrazí: v svojem jeziku lahko čita Hugoja, Danteja, Tolstega, Goetheja.

Slovinci še ne moremo biti tako daleč; zato je veselo znamenje, da je „Sl. Matica“ baš to leto, prekoračivši ozke meje svojega programa, pričela z izdajanjem prevodov iz svetovne književnosti. Kakor pozdravljamo s posebnim zadoščenjem to dejstvo, tako se nam zdi srečno zasnovan začetek, ker se je pričelo s Shakespearejem in ker je pričel baš Funtek. — Vsakemu je znano, kako velikanskega pomena je bil za nemško slovstvo prevod Shakespeareja: cel prevrat se začenja z njim! Toliškega pomena za nas sicer ni, ker ga čitamo že zdavnaj v — nemščini; ali vendar pomeni za nas vsak prevod iz Shakespeareja kulturni čin, ker nas porine do vrhunskega kvišku v samostalnosti. In baš „Kralja Leara“, to iz grških trilogij največjo tragedijo, imeti v svojem slovstvu, to se nam zdi zdaj, ko jo imamo, šele prav neobhodno potrebno. Hamlet, Julij Cezar in zdaj Lear — to je pogumen napredek!

Da se je pri tako dalekosežnem podjetju poverila prva beseda Funtku, je zelo važno, ker smo dobili prevod, ki bi naj služil vsem naslednikom za vzor in vzorec, pa ne samo pri Shakespeareju! — Jagić je pred nekaj leti v „Archivu“ hudo žigosal ohlapnost nekaterih hrvaških prevodov (iz ruščine); tudi pri nas je dr. Prijatelj, govorec o Puškinovih prevodih, povedal marsikatero bridko in resnično; ali vobče smo še na stališču, da se s prevodi ukvarjajo iz večine začetniki. Pri enodnevnih literarnih prikaznih to naj bo, ali pri svetovnih delih je treba vse dru-

gačnega dela in drugačne — pietete. Tu je Funtek pravi mož: pesniško čutenje, združeno z največjo natančnostjo, zmisel za vsako fineso v izvorniku, popolna jezikovna izrazitost — to ga diči; da je prevajal po angleškem izvorniku, se potemtakem razume samo ob sebi. Za malo se mu ni niti zdelo, tudi v podrobnostih biti natančen do pičice, n. pr. pri prevajanju osebnih imen (v seznamku oseb „King of France“, „Duke of Burgundy“ itd., a v kontekstu le „France“, „Burgund“ itd.). — Za podstavo si je nadalje vzel eno najnovejših in najtočnejših izdaj; to je dobro, ker je „Learov“ tekst jako nezanesljivo sporočen. Kolikor je meni mogoče presojati, je Funtkov izvornik dobro ubral pot med raznimi sporočili. Tako sledi n. pr. po izreku: „Kateri človek mi pove, kdo sem?“ „Learova senca“ — pri Funtku eden — potreben! — nagovor in odgovor več, nego jih kaže berlinska izdaja, ki sem jo imel jaz v roki. — Primerjal sem naš prevod tudi z nemškim (izdaja „Bibliogr. instituta“) in sem našel, da se naš kar mnogokrat razlikuje od tega, a v svojo korist in kakor zahtevajo Shakespearejeve lastninske pravice. — Pridejane razlage bodo dobro došle; doslej smo jih pri prevodih navadno pogrešali.

Dr. Jos. Tomišek.

Zofka Kveder-Jelovškova: Iskre. Ilustr. M. Rački. 1905. V lastni založbi. Praga. Cena te lepe knjige, ki se dobiva pri pisateljici v Zagrebu, Kukovičeva ul. 14, je 2 K. Ocenio priobčimo pozneje. Za danes priporočamo samo knjigo topla v nakupovanje.

„Svetovna knjižnica“ VI.: **Brez dogme**, roman, spisal H. Sienkiewicz. Po poljskem izvorniku poslovenil Podravski. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“. A. Gabršček. V Gorici 1904. Cena te 560 strani obsegajoče knjige, o kateri izpregovorimo prilično še kaj več in ki seznanja naše občinstvo z enim najznamenitejših romanov slavnega Sienkiewicza, je samo 3 K, po pošti 30 h več.

A. Aškerc: Ali je Primož Trubar upesnitve vreden junak ali ne? Ljubljana 1905. Komisijaska založba L. Schwentnerjeve knjigarne. Cena 30 h.

Pesnik Aškerc v borbi za herojstvo. Potreben odgovor na nepotreben nagovor. Brez virov spisal dr. Josip Tomišek. Ponatis iz „Slov. Naroda“ od 25. do 28. aprila 1905. Cena 30 h, po pošti 35 h. Prodaja L. Schwentner.

Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem. Zgodovinska, narodopisna in književna črtica. Napisal Anton Trstenjak. Ponatis iz „Slov. Naroda“ 1905. Cena 1 K. O tem zanimivem in zaslužnem delu izpregovorimo še natančneje.

Slovenska slovstvena čitanka za sedmi in osmi razred srednjih šol. Sestavil dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. Druga, predelana izdaja. Cena mehko vezane 2 K 80 h, trdo vezane 3 K. Na Dunaju. V cesarski kraljevi založbi šolskih knjig. Strokovnjaško oceno te knjige, ki je bila za gimnazije in realke potrjena od naučnega ministrstva z odlokom z dne 20. marca t. l., št. 8362., prinesemo pozneje.

„Matica Hrvatske“ **zabavna knjižnica**, svezak CCLXXXII. — CCLXXXIII. Milan Šenoa: „Exodus“, pripoviest. V Zagrebu, 1904. — Avgust Šenoa, hrvatski Jurčič, je dobro poznan v Slovincih in kdor ni čital sicer ničesar hrvatskega, eno ali drugo delo tega pisatelja mu je vendarle znano. Malo hrvatskih pisateljev je, ki bi se bili toliko vglobili v dušo svojega naroda, ki bi tako temeljito poznali njegov značaj, njegove običaje in navade in ki bi umeli s tako spretnim peresom in s tako umetniško dovršenostjo slikati in risati življenje in čuvstvovanje hrvatskega naroda, kakor Avgust Šenoa. Avgust Šenoa je takorekoč ustanovitelj hrvatskega romana in po njegovih načrtih in po njegovem zgledu so se ravnali vsi mlajši hrvatski pisatelji. Tudi njegov sin Milan Šenoa, ki se je že pred dalj časom pojavil na polju hrvatske

književnosti, stopa po poti, ki jo je začrtal in ugladil njegov oče. Mlajšemu Senoi se ne more odrekati pisateljski dar, takisto z mirno vestjo se pa tudi sme trditi, da kot pisatelj ne dosega svojega očeta. Predvsem mu nedostaje onega pesniškega poleta, s katerim se zlasti odlikujejo vsa dela pokojnega Avgusta Šenoe, a tudi njegova ustvarjajoča sila je precej šibka. Povesti Avgusta Šenoe se čitajo vedno in vedno, ker veje iz njih duh prave umetnosti, ker je njih snov vzeta iz naroda, obdelana v narodnem duhu, ker so pisane v bleščečem, klasičnem jeziku in imajo — ideje, zavite v krasno zunanjo obliko. Vse to pogrešamo bolj ali manj v najnovejšem delu Milana Šenoe.

V povesti „Exodus“ ni nič pravega življenja, vse se razvija nekamo prisiljeno, dejanju manjka vsake dramatičnosti, izkratka: „Exodus“ je delo, kakršnih „Matica Hrvatska“, ki stoji vobče na visokem umetniškem stališču, doslej ni priobčevala.

Nejasno nam je, čemu je dal pisatelj svoji povesti naslov „Exodus“. Morda zato, ker je vzel za geslo svoje povesti verz iz Mojzsove knjige „Exodus“, ali zbok tega, ker odide Lovro Bartol, ki ima v povesti popolnoma postransko vlogo, ob koncu koncev v „obečano“ deželo — Ameriko, kar pa šele izvemo v zadnjem poglavju?! Ugovarjalo se nam bode morda, da zbok tega, ker nam je hotel v njej podati prave vzroke za vedno naraščajoče izseljevanje kmetijskega naroda iz hrvatskega Primorja v blaženo Ameriko. Mogoče, da je imel pisatelj ta namen, če se mu je pa posrečil, je drugo vprašanje.

Naj povemo svojo sodbo o povesti ob kratkem. „Exodus“ je povest srednje vrednosti, Nemeč bi rekel „eine Durchschnittsware“. Vsekakor je Milan Šenoa že ustvaril boljše stvari! Zdi se nam, da je Šenoa to svojo povest prepovršno zasnoval in izdelal, sploh, da se mu je s to povestjo zelo, zelo mudilo.

Letos je mnogo hrvatskih pisateljev napovedalo „Matici“ stavko; kdo ve, ni bil li Šenoa tisti, ki je pritekel „Matici“ na pomoč!

Rasto P.

Milan Marjanović: Hrvatski pokret. Opažanja i misli na pragu novoga narodnoga preporoda g. 1903. Piše — —: Dio II. U Dubrovniku, 1904. Nakladom pisca. Tiskom Dubrovačke hrvatske tiskare. Cijena 1 K. Str. 132.

Drobna je ta knjižica, a vredna, da jo prečitaš. Marjanović v njej razpravlja o postanku in razvitku najmlajšega pokreta na Hrvaškem; zlasti obširno opisuje dogodke l. 1903. in vpliv, ki ga je imela hrvatska napredna mladina v boju neodvisne javnosti proti Khuenu, bivšemu banu. Za svojo knjižico je Marjanović imel vzor: delo dr. J. Herbena „Deset let proti proudu“ (struji) (Praga 1898. l.), ki govori o nastopu in uveljavljanju češkega realizma. Tega vzora ni dosegel. Zdi se celo, da je Marjanović svoj „Hrvatski pokret“ spisal, ne da bi si bil preje ustvaril pregled o snovi, katero je hotel obdelati. Zato je knjižica precej površna; točne slike novega narodnega preporoda l. 1903. ne podaje. Posamezne epizode so opisane razmeroma preobširno; zato motijo in kvarijo celotni vtisk. Morda je ta nedostatek provzročilo dejstvo, da je vse, kar se more in mora prištevati novemu hrvatskemu pokretu, še prenovno, premlado in presveže, nego da bi se že sedaj moglo presojati, kaj bo zamrlo v kali in kaj si bo ohranilo življensko moč in kako se bo razvilo. Zdaj so o tem le domneve mogoče; kajti najmlajši ta pokret se je začel jedva uveljavljati. Da ga ni pospešil Khuen s svojo nasilnostjo, bi se gotovo ne bil razvil že sedaj do samostojnega nastopa kot nova politična stranka. In vprašanje je, če mu bo to doneslo trajne koristi, če ni ta nastop prišel vendarle nekoliko prezgodaj. Sicer pa se bodo iz tega pokreta še izcimile različne nianse; diferenciacija smeri se je že začela vršiti. — Če pripisujemo Marjanovićevo knjigo v prvi vrsti namen informovati,

lahko rečemo, da je namen dosežen v precejšnji meri — kar je bilo Marjanoviću tem laže storiti, ker se je sam skoraj od prvih početkov udeleževal vseh akcij mlajše naprednjaške hrvaške generacije. Knjižici je dodan še članek Hrvati i Talijani, ki je pretiskan iz Crvene Hrvatske l. 1903. in se tiče dogodkov v dalmatinskem saboru, nastalih baš povodom izpremembe hrvaške politike vsled narodnega pokreta l. 1903.

Dermota.

Kuhač Franjo: Vatroslav Lisinski i njegovo doba. Prilog za poviest hrvatskoga preporoda. Drugo popunjeno izdanje. Sa slikom Vatroslava Lisinskoga. U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“ 1904. — Vzemite knjigo v roko, čitajte in slišali boste „ilirske“, pesmi „ilirskega“ zanosa, „ilirske“ vzhicenosti! To vam poje vse, vse pesni in vse komponuje . . . sam Gaj stoji tam in snuje napeve; Vukotinović mu reče: „Lahko bi bilo napjev izmisliti, da se razumijemo u note i u generalbas, ali kako ćemo mi naturalistički pjevači melodiju komponovati?“ — „E, pa kako radi narod,“ odvrti Gaj, „zar on se razumije u generalbas ili sam ga ja umio, kada sam komponovao „Još Hrvatska“?“

Tem naturalistovskim pevcem in komponistom Gajevega kroga gre velika hvala: trdnjavo tuje umetnosti so navalili s hrvatskim besedilom in posnemanjem narodnih popevk. Iz njih vrst se je izkristaliziral prvi ilirski umetni skladatelj, Vatroslav Lisinski (1819—1854); njegov pomen je v tem, da je umel besede Gajeve: „Braća i domorodci, temelj smo udarili hrvatskoj glasbi i pravac joj naznačili; neka se crpe iz naroda ili neka se ono, što se nova stvari, stvari u duhu našega puka, ali ne tako prosto i naivno kao što puk, već gospodski, fino i po pravilima umjetnosti i estetike; tada ćemo doći do onoga, što drugi narodi ne imaju: do prave narodne muzike.“

In tako se je zgodilo, da smo „Iliri“ v narodni glasbi prehiteli vse druge Slovence; zakaj niti Rusi, niti Čehi niti Poljaki še niso mislili o kaki slovanski umetniški glasbi, ko je že ilirski svet odmeval od umetno uporabljenih motivov narodnih pesmi in se je 4. aprila 1846. l. igrala v zagrebškem gledališču opera Lisinskega „Ljubav i zloba“, prva izvorna hrvaška opera.

Valovje, ki ga je zbudil ilirski glasbeni pokret u Zagrebu, je doseglo tudi Srbe in nas Slovence. „Braća Slovenci u Koruškoj, Štajerskoj i Kranjskoj lotiše se posla te sledjahu Hrvate; tako Matija Majer, J. Fleišman, Kamilo Mašek, G. Riharja (?), Miroslav Vilhar, Benjamin Ipavic i drugi.“

Ako moramo mi Slovenci že radi tega spoštovati ime Lisinskega, nam je blizu še tudi po svojem pokolenju: oče Vatroslava Lisinskega (Andrej Fuchs) se je v početku 19. veka preselil iz Novega mesta v Zagreb, kjer se je potem bavil z mesarskim obrtom in gospodarstvom.

A kako bi moglo nedostajati v kolu prijateljev ilirske glasbe onega Slovenca, ki je najgloblje pojmlil temelje narodnega preporoda, slavca-pevca Stanka Vraza? In zares, odlično se je udeležil ta idealni mož tudi našega glasbenega preporoda.

Zbrala se je l. 1840. akademična mladež na Griču (sedaj Strossmayerjevem šetališču) ter je v zboru od stotine grl izvajala popevke stare in nove: oduševljenje je bilo o tej priliki toliko, da je bil ves Zagreb kakor vzbunjen; pod okni odlične gospode so se glasile podoknice. To je bil začetek prvega hrvatskega pevskega in glasbenega društva in v njem je bil poleg Slovenca Dičtricha tudi Stanko Vraz.

Vraz je recenziral glasbene predstave ter jim skladal pesmi prigodnice. In Vraz je v nevarni dobi rešil Lisinskega narodni glasbi. Ko je l. 1847. prišel Lisinski v Prago, so tamošnji glasbeni krogi obžalovali njegovo „smišnu misao, da postane

slavenskim glazbotvorcem. Profesori njegovi odvrtili bi ga bili možda umah s početka od te tobože lude nakane, da nije u tom poslu posredavao slavni naš pjesnik i pisac Stanko Vraz, koji je dalje vidio nego, svi tadašnji praški glazbenici, odgovoreni po komandi i u duhu njemačkom."

Verno je poslušal Vraz slovenske pesmi in melodije ne le svojega rodnega kraja, marveč cele Slovenije. Sam si je na note del slovenske narodne melodije ter jih je do l. 1844. imel že do 400. Ne motimo se, ako trdimo, da se je baš po njegovem vplivu na Hrvatskem udomačilo toliko slovenskih narodnih pesmi. Lisinski sam je 1852. l. uglasbil „Slovenske pučke pjesme“ (Popotnik pridem čez goro. — Tam na placi v jedni gasi. — Pridi, Gorenjc. — Od straže Hrvaške. — Fanti se zbirajo. — Zjutra se stanem). — Bil je pač Vraz za ilirsko dobo poseobljena vzajemnost slovensko-hrvatska.

O petdesetletnici smrti Lisinskega in o svoji sedemdesetletnici je pri „Matici Hrvatski“ slavni glasbenik Kuhač priredil in popolnil to svojo knjigo o Lisinskem, ki je prvič izšla l. 1877.

Slovinci častimo spomin Lisinskega in čestitamo Kuhaču. Kdor želi videti žive slike in časov našega preporeda, naj čita Kuhačevo knjigo!

Dr. Fran Ilešič.

U sumraku, drama u četiri čina, napisao Fran Hrčić. Samobor, 1905. Tiskara Eugena Košaka. O tem dramatičnem delu še izpregovorimo. Cena knjigi, ki se dobiva po vseh knjigarnah, je 1 K 60 h.

Gerhart Hauptman: Utopljeno Zvono. To dramsko bajko v petih činih je iz nemškega na srbski jezik prevedel R. I. Odavić (Belgrad, državna štamparija krajevine Srbije, 1905.) Prevod, ki obsega 169 strani v osmerki, stane 2 K.

Dr. Fran Ilešič.

Novi akordi. IV. letnik, šte. 4. in 5. (januar in marec 1905). V štirih svojih moških zborih, oziroma čveterospevih: „V samotah“, „Zlata doba“, „Prošnja“ in „Oreh“ podaje Emil Adamič lep plod svojega razvijajočega se glasbenega nadarjenja. Zborne te skladbe so zanimive, glasi se v njih krepak značaj in pa moški temperament, ki je prost vsake sladkobnosti in ki ravno zato prijetno uzadovoljuje. Plesen zbor je dr. Gustava Ipavca moški zbor „Na plesu“, srečno zakrožen po primerni svoji melodiki in veseli ritmiki. Med zборе umetniško višje stopnje je šteti dr. Gojmira Kreka mešani zbor „Kanglica“; peti ga bodo morali pač le izbrani zbori, katerim se nudi v tej skladbi virtuozna koncertna točka, ki bode prijetno uzadovoljila tudi po svoji ljubeznivi invenciji. Isti skladatelj nadaljuje v svojem „Eremitu“ svoj klavirski ciklus „K Böcklinovim slikam“, Jos. Procházk a pa je pričel z dvema točkama „Promenada“ in „Valse“ priobčevati svoj klavirski ciklus „Karneval“. O vrlinah Proházkove muze ni treba govoriti, znana je briljantnost in melodičnost njegovih s pravo umetniško roko pisanih skladb. Klavirsko skladbo lahkega sloga podaje dr. Benj. Ipavec v svoji „Gavoti“; ta skladatelj podaje še pesem „Iz gozda so ptice odplule“ za en glas in klavir. Za en glas in harmonij ali orgle je tudi Stanko Premrlova „Prošnja“, pesem, katere vznositi značaj je pošteno in toplo občuten.

Dr. VI. Foerster.

Pevsko in glasbeno društvo v Gorici je priredilo dne 2. aprila v novem „Trgovskem domu“ v Gorici svoj VI. koncert. Povzeti hočemo temu koncertu le eno samo točko, proizvajanje velike skladbe „Prolog“, ki jo je zložil za ta koncert društveni pevovodja Josip Michel. Skladba je umetniški odlično delo mladega umetnika, ki je Dvořákov učenec. Resno in slavnostno doni pričetek simfoniške skladbe v a-molu, iz pianissima se razvija v fortissimo celega orkestra, izza katerega se oglašajo po pozavnah in trompetah motiv mogočnega in železnega ritma, ki dominuje, dokler ne preide skladba v klasiški oblikovani in dvořákovski instrumentovani tričetrtinski „vivace“. V tem „vivace“ se je zahotelo skladatelju, dati duška kipeči radosti, ki jo vzbuja narodu zavest, da je dosegel dom, v katerem naj goji svoje izobraževanje. Zopet se pomirijo tempi in pristno slovanski občuteni „andante“ uvaja moški zbor „Postavljen si, slovenski dom!“ V lahnem toku sledi ženski zbor „Od-rane zore do večera“, združita se pa potem oba zbora k močnemu klicu „iz zemlje je vzraslo“, ki vodi do imponujočega zaključka mogočne skladbe. Skladba je povsem modernega duha, prelestna po svoji melodičnosti, polnozveneča v svojih smelih harmonijah in presenetljivo lepah modulacijah, ki se bleste valovito v orkestru. V zborovem delu pa se javi skladatelj razum za pravilnost deklamacije, ki se družijo z invencijo melodičnega talenta in z dobro voljo, hoteti zapisati le to, kar je v okviru tehnične zmožnosti pevskih zborov, ob katerih lastnostih skladbe je potem zboru možno, podati, kakor na tem koncertu, harmoniški vzorno intonovano proizvajanje. —a.

Rudniško gledišče v Idriji. Prevažna je doba Marije Terezije za Idrijo. Ta slavna vladarica je temeljito preosnovala upravo idrijskega rudnika, da bi bolje uspeval; imamo pa izza njenega časa tudi več ustanov, katerih namen je bil, služiti udobnosti, prosveti, omiki, prometu, pa tudi zabavi idrijskih rudarjev, uradnikov in meščanov. Leta 1747. je ustanovila Marija Terezija v Idriji višji rudniški urad, pet let pozneje je povzdignila tedanjo idrijsko kaplanijo v samostojno župnijo; v letih 1760.—1765. so dogradili novo cesto na Vrhniko; leta 1778. je dovolila, da se preuredi idrijska trivijalna šola v glavno šolo s tremi razredi, leto pozneje je dobila Idrija za svoj okraj kriminalno sodstvo. V dobo njenega vladanja spada tudi ustanovitev rudniškega gledišča v Idriji. Zgodovinarji Idrije omenjajo, da je Marija Terezija ustanovila rudniško gledišče; nihče pa ne navaja leta, v katerem bi se bilo to zgodilo. Prav vsled te negotovosti sem preiskal v rudniškem arhivu množico listin, v katerih sem mislil najti zaželjeno pojasnilo. Ni se mi doslej to posrečilo. Vendar pa moremo leto ustanovitve idrijskega gledišča vsaj približno določiti. Neka opazka pravi, da so malo poslopje, služeče za shrambo orodja, prezidali v gledišče; ker je bilo pa novo žitno skladišče, ki je obenem shramba za orodje, postavljeno l. 1769. in je tako postala prejšnja mala shramba kot taka nepotrebna, so jo preuredili in izpremenili v gledišče, in sicer po l. 1769., torej v dobi 1770. do 1780. Da je pa l. 1780. gledišče že stalo, v tem nas potrjuje Dimitz, ki omenja, da je okoli l. 1780. gostovala v Idriji glediška družba, kateri je bil ravnatelj nečak slavnega nemškega igralca Emanuela Schikanederja. Ustno izročilo ve povedati, da je dala gledišče postaviti Marija Terezija, to se pravi, da so ga pozidali na stroške erarja. Vendar stvar ni taka. Leta 1815. je nadzoroval idrijski rudnik računski

svetnik Berneker; napravil je na višjo oblast o stanju idrijskega rudnika obširno poročilo. Ondi omenja tudi gledišča in pravi, da je bilo postavljeno na zasebne stroške; obenem priporoča, naj višji rudniški urad v Idriji čuva nad glediščem, ker so njega ustanovitelji pomrli in ga je smatrati za občo last. Odslej je res erar pazil na gledišče in ga smatral za svojo last.

Čudno se morda komu zdi, da so si rudarji in delavci sami postavili gledišče! Vendar si to lahko razlagamo z ozirom na duh tedanjega časa in z ozirom na krajevne razmere. Vse tedanje duševno gibanje se je vršilo pod vplivom prosvetljenega absolutizma. Ker so med drugim spoznali glediške predstave za pripravno sredstvo, ki naj širi omiko, so začeli pridno graditi gledišča. Tak zavod je morala dobiti tudi Idrija, to od vsega sveta zapuščeno mesto, v katerem dotlej niti uradnik niti rudar nista imela prave duševne zabave.

Rudniško gledišče je bilo postavljeno z velikim navdušenjem. Polagoma je ginilo zanimanje zanje. Nekateri so celo zlorabili gledišče. Posestniki lož so bili vsakokratni rudniški uradniki; bilo je celo več uradnikov, ki so mislili, da so pravi lastniki lož, in so jih svojevoljno menjavali, oddajali in prodajali, ne da bi se brigali za erar, ki je imel edini pravico do gledišča. Na prošnjo uradnikov, podano l. 1842. tedanjemu rudniškemu načelniku, naj se popravi tedaj jako razpadlo glediško poslopje, je on odgovoril, da bo izposloval dovoljenje za popravo le pod tem pogojem, ako se odpravi dosejanja zloraba lož. Nato so se uradniki zavezali, da hočejo lože rabiti le za čas bivanja v Idriji, ob odhodu ali smrti pa jih brezpogojno prepustiti erarju, da ta po svoje razpolaga z njimi. Tako so se zopet uredile razmere v gledišču, na kar je erar dovolil, da se popravi. Zadnje večje popravilo so izvršili l. 1872. Stroške za zidanje je plačal erar, lože in notranjščino so pa dali prenoviti tedanji posestniki lož. Za olepšanje notranjščine se je mnogo trudil tedanji idrijski kipar in slikar Juri Tavčar. Gledišče je dobilo l. 1872. to obliko, ki jo ima še danes. Pritličje ima 17, prvo nadstropje pa 19 lož. V pritličju je zadaj stojišče, spredaj pa sedeži in prostor za godbo. Vsa stavba je 27 m dolga in 12,5 m široka. Prvotna oblika gledišču nam je neznana. (Konec prih.)

Makso Pirnat.

Med revijami

Ivan Cankar v Nemcih. „Oesterreichische Rundschau“ je prinesla v svoji 27. letošnji številki pod naslovom „Der Dummkopf Martinec“ prevod črtice, katere original je last „Ljubljanskega Zvona“. Izvirnik priobčimo najbrž v avgustovi številki našega lista.

„Slovanský Přehled“ je prinesel v 8. številki letošnjega letnika simpatično pisan članek o Ivanu Trinku, znanem pesniku in buditelju beneških Slovencev, ki ga je spisal urednik omenjenega lista, gosp. Adolf Černý. V isti številki tega lista nahajamo kratek pregled slovenske literature v letu 1904. iz peresa gosp. dr. Fr. Vidica.

„Brankovo Kolo“, dobro urejevani srbski list, kateri je prosvečen zabavi, pouku in književnosti, se ozre včas tudi k nam Slovincem. Tako beleži s priznanjem v 12. štef. letošnjega letnika na strani 384. n. pr. tudi vest o ustanovitvi „Društva slovenskih književnikov in časnikařev“. — Kako obširen je program listu, kaže dejstvo, da se nahaja v 7. in 8. številki prevod 6. speva Ilijade, pa ne v

heksametru, ampak v desetercu. — Zanimati bi tudi utegnil Nedeljkovičev članek: „Dve, tri o našem srpskem narodnem pozorišču“, ki se začneja v 12. številki.

Dr. Jos. Tomišek.

„Omladinski Glasnik“. Tako se imenuje „List srpske omladine“, ki izhaja zdaj že drugo leto. Naročnina mu znaša na leto 5 K. — Naslov in vsebina kažeta, da ima list isti namen kakor slovenska „Omladina“, „Omladina“ je celo nekaj vzor srbski posestrimi. — Dijaških glasil smo v teku zadnjih let doživeli že precej, ker dijaki (kakor vsakikrat interesovani krogi) radi apelujejo na javnost. Obično pač dijaški listi prenehavajo čez eno, dve leti, menda zlasti tedaj, kadar jih ne vzame v okrilje kaka organizovana — politiška stranka —, da v drugih slučajih listi vobče kmalu izumirajo, je navadno pravi vzrok izguba agilnih dijaških duševnih moči, ki bi skrbele za duševno podporo — kje naj tudi dobi dijak časa in volje za trajno večletno tako delo! Tako nekako se je menda godilo poleg drugih sitnosti, ki jih ne poznam, tudi že enkrat „Omladinskemu Glasniku“, kakor poroča sam v 1. letošnji številki. — Program mu je razviden iz dobro preudarjenega uvodnega članka iste številke, a za slovensko mladino je laskavo, da se navaja kot točka v programu, da „čemo po ugledu na slovenačku omladino osnivati pokretne (t. j. potovalne) narodne knjižnice“. Nadalje se v dveh člankih poroča o delovanju v „Sloveniji“ in o njenem programu. — V 2. številki je natisnjeno predavanje Bogumila Vošnjaka „Medju ruskim radnicima“ in v 3. številki se že poroča o „Prvi pokretni knjižnici Omladinskega Glasnika“, ki je bila tedaj baš pri — knjigovezu.

Dr. Jos. Tomišek.

Splošni pregled

Našim naročnikom. „Zvonovi“ naročniki začujejo gotovo z velikim veseljem vest, da začnemo, zvesti dani obljubi, priobčevati v julijski številki veliki zgodovinski roman „Iz za kongresa“, ki ga piše g. dr. Ivan Tavčar za naš list. Snov romana, v katerem nastopajo kot junaki poleg drugih zgodovinskih oseb tudi za časa kongresa v Ljubljani nahajajoči se vladarji, je že sama na sebi velezanimiva, a številne čestilce temperamentnega Tavčarjevega peresa bode nedvomno zanimal tudi način, kako je gospod pisatelj to snov obdelal. Roman bode izhajal letošnje in vse prihodnje leto.

† **Ivan Krst. Tkalčič.** „Jugoslovansko akademijo znanosti in umetnosti“ je zadela nova, huda izguba. Dne 11. majnika je umrl namreč v Zagrebu njen pravi član in znani zgodovinar hrvaški Ivan Krst. Tkalčič v 65. letu svoje dobe. Najznamenitejše njegovo delo so „Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae“, katerega dela prvi zvezek je izšel leta 1889., zadnji pa letos.

„Slovinskie poety“; „Malenčkaja antologija Nr. 25“ pod redakcije N. Noviča. S. Peterburg 1904. Cena 45 kopejk. — V Peterburgu je izdal N. Novič, znani prevajalec tujih pesnikov v ruščino, tudi poezije Slovencev od Vodnika do Zupančiča. Prevode starejših pesnikov je vzel večinoma iz zbirke Berga: „Poezija Slavjan“, novejše je pa skoraj vse sam prevedel in jih poprej tiskal v „Slavjanskem veku“ in v drugih ruskih časnikih. Prevodi so prav dobri, se lahkočitajo in so ohranili svoj prvotni pesniški polet. Med njimi so od Simona Gregorčiča: Nazaj v

planinski raj, Naša zvezda, Na potujčeni zemlji, Na bregu, V delavnico sem tvojo zrl; od A. Aškerca: Moja muza, Javor in lipa, Iz rapsodij bolgarskega guslarja, Polet, Buona sera, O Vezuviji, Prva mučenica; od Ivana Cankarja: Iz Dunajskih večerov 1—2; od Otona Zupančiča: Večer na morju, Barčica, Albertina (sonet). Na koncu knjižice so kratki podatki o vsakem pesniku in odkod je vzet prevod. V prejšnjih knjižicah „Malenke antologije“ so izšli prevodi iz slovaških, grških, japonskih, kitajskih in drugih pesnikov. Knjigo je mogoče dobiti v uredništvu lista „Novoe Vremja“ v Peterburgu.

Rad. P—n.

Litovci o Slovencih. Litovci so se začeli zadnji čas zanimati precej za nas Slovence. Več o tem mogoče prilično.

Rad. P—n.

Vesti iz Rusije. Grof L. N. Tolstoj nadaljuje svoje „Spomine na detstvo“, o katerih govori: „Jaz ne pišem teh spominov brez namena. Ko umrjem, bodo gotovo pisali o moji mladosti. Seveda bodo lagali. Zato sem pa sklenil sam napisati vso resnico o sebi.“ — M. Gorkij je zdaj v Krimu, kjer se zdravi. Piše novo dramo iz delavskega življenja. Napisal je tudi povest „Ječa“ po vtiskih svojega bivanja v ječi v Rigi. Njegove drame se zopet igrajo na ruskih odrih, kar je bilo nekaj časa prepovedano. — K. Balmont, znani pesnik-dekadent, se je odpeljal v Mehiko. — L. Andrejev je poleg povesti „Prikazni“ in „Rdečega smeha“ napisal prekrasno povest, polno tragike: „Življenje Vasilija Tivejskega“.

Rad. P—n.

Švedski slavist Alfred Jensen je priobčil, kakor piše „Oesterreichische Rundschau“ II. 25. zv., tri znamenite študije o slovanski literaturi. 1. Gundulić und sein „Osman“. Eine südslavische Literaturstudie. Göteborg, 1900. Knjiga je pisana duhovito in obdeluje razen Gundulića tudi pesnike pred njim in sploh celo ono dobo. Obžalovati je le, pravi omenjena revija, da se je „das prächtige, in deutscher Sprache geschriebene Buch“ tiskala le kot manuskript v 101 iztisu. 2. Jaroslav Vrchlický. En litterärstudie. Stockholm, 1904. Ta literarna študija je gotovo vse hvale vredna. Jensen se je potrudil, tu podati svojim rojakom obširen životopis češkega poeta, razen tega tudi jako temeljito analizo njegovih spisov. Oboje se mu je imenitno posrečilo, kajti ta študija je po mnenju večšakov ena najboljših, kar jih imamo o Vrchlickem kot pesniku. 3. Svenska bilder i polska vitterheten. Stockholm, 1904. (Švedske slike v poljski beletristiki). To najnovejšo delo Jensenovo nam kaže vpliv Švedov na Poljake. Vkljub bojem in sporom je vendar švedski živelj toliko vplival na poljske pisatelje, da so zajemali snovi za svoje epe in drame iz švedskega življenja. — Dal Bog pridnemu učenjaku moči, da bi še mnogo napisal v prid slovanski stvari.

Janko Bratina.

Tiskovne hibe. V povesti „Snov za novelo“ čitaj na strani 280. v 14. vrsti od spodaj sladkih in ne slabih, dalje na 281. strani v 5. vrsti od zgoraj morju in ne možu.

